

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**REGIONÁLNĚ PŘÍZNAKOVÉ PRVKY
VE SLOVNÍ ZÁSOBĚ MLADÉ GENERACE V REGIONU
UHERSKÉ HRADIŠTĚ**

**(Regionally Marked Elements in the Lexicon of the Youngest Generation
in Region of Uherské Hradiště)**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s pomocí uvedené literatury.

V Uherském Hradišti 12. 5. 2010

Klára Synčáková

Děkuji doc. PhDr. Josefu Jodasovi za vedení bakalářské práce a ochotu při řešení odborných problémů. Dále děkuji profesorům z Obchodní akademie a Vyšší odborné školy s právem státní jazykové zkoušky v Uherském Hradišti, kteří mi umožnili provést dotazníkový výzkum, a zdejšími studentům za vstřícnost při vyplňování dotazníků. Velký dík patří mým rodičům za morální i finanční podporu při studiu.

Obsah

Úvod	5
0.1 Dosavadní poznatky a odborná literatura o zkoumané oblasti.....	5
0.2 Charakteristika zkoumané oblasti	8
1 Metody zkoumání nářečních prvků	10
1.1 Dotazník	10
1.1.1 Struktura dotazníku.....	11
2 Údaje o respondentech a dalších rodinných příslušnících.....	13
2.1 Údaje o respondentech	13
2.2 Údaje o rodičích a prarodičích respondentů.....	15
3 Charakteristika východomoravského nářečí a soubor charakteristických jevů v hláskosloví a tvarosloví zkoumané oblasti	17
3.1 Východomoravská nářeční skupina	17
3.2 Soubor charakteristických jevů v hláskosloví a tvarosloví.....	17
3.2.1 Hláskoslovné jevy.....	18
3.2.2 Tvaroslovné jevy.....	21
5 Lexikum	24
5.1 Celomoravské dialektismy	25
5.2 Regionální dialektismy.....	51
Závěr	59
Anotace	61
Seznam použité literatury	62
Přílohy.....	63
Dotazník.....	63
Mapa regionu Uherskohradišsko.....	68

Úvod

Národní jazyk je kromě jazyka spisovného tvořen i nespisovnými útvary – dialekty. Tradiční teritoriální dialekty jsou stále předmětem výzkumu. V současné době se pomalu vytrácejí – nejvíce v hláskosloví, avšak ve slovní zásobě jsou prvky regionální příznakovosti zachovány ve větší míře. Zánik dialektů souvisí jak s kulturním vývojem, tak i s tendencí k nivelizaci jazyka. Tento vývoj se projevuje především u mladé generace. Přesto jsou tradiční teritoriální dialekty ve slovní zásobě zachovány, ať už v aktivní, či v pasivní podobě.

Východomoravské nářečí, které bude předmětem našeho zájmu, je spolu s dialektem lašským považováno za jedno z nejzachovalejších. Naši pozornost jsme zaměřili speciálně na Uherskohradištsko, neboť z této oblasti pocházím, a místní jazykovou situaci tudíž důvěrně znám.

Cílem této práce je zjistit míru regionální příznakovosti ve slovní zásobě na Uherskohradištsku a tento vybraný soubor charakterizovat a popsat. Zaměřili jsme se na mladou generaci s důrazem na soukromou mluvu (tj. mezi přáteli, v rodině), kde jsou tyto prvky zachovávány nejvíce.

V naší práci se věnujeme především slovní zásobě, zařazena je však i kapitola o hláskoslovných a tvaroslovných jevech.

0.1 Dosavadní poznatky a odborná literatura o zkoumané oblasti

Dosavadní práce se věnovaly popisu východomoravského nářečí z hlediska hláskosloví a tvarosloví. Slovní zásobu popisovaly jen okrajově, nebo vůbec.

Moravské oblasti jsou věnována díla Františka Bartoše (*Dialektologie moravská*, *Dialektický slovník moravský*). Obě díla byla vydána na přelomu 19. a 20. století. Bartoš se ve svém prvním svazku *Dialektologie moravské*¹, zaměřené na

¹ BARTOŠ, František: *Dialektologie moravská I*. Brno 1886.

slovenské, dolské, valašské a lašské nářečí, okrajově zabývá i slovní zásobou. Velkou část věnuje charakteristikám nářečí z hlediska hláskosloví a tvarosloví. Na závěr monografie přidal *Slovník abecední a věcný*, v němž rozděluje nářeční výrazy podle tematické oblasti, která je spojuje, např. *Pole a polní práce, Ovoce (Jablka, Hrušky), Plody složené a bobulovité, Žůžel, Hmyz*. Jedná se o výpis výrazů, jež označují dané reálie s upřesněním místa výskytu, např. *krtek* je zaznamenán jako *kret* (val., laš.) i *krtice* (slov., han.). Na závěr slovníku připojil krátké pohádky a příběhy (*Zlatovláska* a další) převyprávěné v různých nářečích.

*Dialektický slovník moravský*² vydal Bartoš roku 1906. Obsahuje abecední a věcný seznam, i jednoduché nákresy některých předmětů a strojů. V předmluvě říká: „*Dokončiv r. 1895 vydaným II. dílem svou Dialektologii moravskou, sbíral jsem i potom, hlavně na Zlínsku, látku dialektickou, zvláště slovníkovou.*“³ Slova, syntaktické vazby a úsloví čerpal především od svých přátel z Moravy, dále „*z tištěných rozprav o nářečích moravských, ze sbírek lidových písní a pohádek moravských a z povídek o sobě vydaných i v časopisech uveřejněných.*“⁴ Na jeho práci reagovali Edmund Kolkop (*Doplňky k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému*, Jevíčko 1905–1907) a František Štěpán Kott (*Dodatky k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému*, Praha 1910).

Z regionu Uherskohradištska pochází slovník Ignáta Maliny *Slovník nářečí mistříckého*⁵. Místřice jsou malá obec s 1100 obyvateli, která leží asi 7 km severovýchodně od Uherského Hradiště, a tedy spadá do studovaného regionu. Obsahuje abecední seznam hesel charakteristických nejen pro tuto obec, ale také pro celý region.

Významnou prací z oblasti dialektologie představuje *Český jazykový atlas*⁶ (dále ČJA), jehož jednotlivé díly byly vydávány v rozmezí let 1992–2005. V prvních třech svazcích nás seznamuje s diferenciací českého jazyka v lexikální rovině, kterou se primárně zabývá. „*Výzkum byl zaměřen na označování těch předmětů nebo pojmů,*

² BARTOŠ, František: *Dialektický slovník moravský*. Praha 1906.

³ BARTOŠ, František: *Dialektický slovník moravský*. Praha 1906, s. 1.

⁴ BARTOŠ, František: *Dialektický slovník moravský*. Praha 1906, s. 1.

⁵ MALINA, Ignát: *Slovník nářečí mistříckého*. Praha 1946.

⁶ BALHAR, Jan a kol.: *Český jazykový atlas I-V*. Praha 1993–2005.

kteře se vztahují k celému území českého jazyka.“⁷ Vybraná hesla a jejich nářeční ekvivalenty prezentuje ČJA prostřednictvím map, ke kterým je připojen komentář částečně vycházející z definic *Slovníku spisovného jazyka českého*. Frekvence výskytů jednotlivých hesel ale uvedena není.

Výzkum slovní zásoby probíhal v 70. a 80. letech na celém území. Zájem byl orientován především na mluvčí z vesnic, částečně i z měst. Výzkumu se zúčastnili převážně příslušníci staré generace. Údaje uváděné v ČJA tedy nemusí odpovídat, vzhledem k stáří materiálu a věku informátorů, současné slovní zásobě mladé generace. Naším cílem je zpřesnění příslušných informací a doplnění frekvencí vybraných hesel a jejich ekvivalentů.

Lexikem mladých lidí se zabývaly v 80. letech 20. století Eva Minářová a Eva Müllerová. Výsledky práce prezentovaly v článku *Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě*⁸. Autorky studie se zaměřily na studenty pedagogických fakult v Brně a Praze s cílem „přiblížit problematiku stylistických zvláštností lexikálních podmíněných územní příslušností ve vyjadřování posluchačů učitelství“.⁹ Dalším důvodem byla potřeba zjistit, zda nedochází k ústupu nářečních prvků ve slovní zásobě důsledkem migrace obyvatelstva.

Výzkum proběhl v moravské a české jazykové oblasti. Dle jejich názoru města Brno a Praha vyhovovala, protože představují centra obou zkoumaných oblastí. „Pro výzkum bylo dále důležité, že tito studenti představují zástupce z různých zeměpisných oblastí, vzorek tedy není formován pouze městským prostředím.“¹⁰ Bydliště informátorů, a tedy územní rozsah získaného materiálu, však neuvádějí. Autorky se zabývaly užíváním výrazů v běžně mluveném projevu, tj. v komunikaci soukromé, neoficiální, popřípadě polooficiální. Hodnoty, které uvádějí, mají pouze „modelový“ charakter. Cílem práce bude tyto hodnoty ověřit v konkrétní

⁷ JANČÁK, Pavel: Spisovná a nespisovná slovní zásoba v Českém jazykovém atlase. In: *Naře řeč 78*. Praha 1995, s. 2.

⁸ MINÁŘOVÁ, Eva, MÜLLEROVÁ, Eva: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha 1987.

⁹ MINÁŘOVÁ, Eva, MÜLLEROVÁ, Eva: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha 1987, s. 177.

¹⁰ MINÁŘOVÁ, Eva, MÜLLEROVÁ, Eva: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha 1987, s. 177.

lokalitě. E. Minářová s E. Müllerovou užily pro nářeční výzkum dotazníkovou metodu. Stejný způsob získávání dat je zvolen i v této práci.

K česko-moravským jazykovým diferencím se v článku *K teorii mluveného jazyka*¹¹ vyjádřil také Oldřich Uličný. Vystupuje zde proti názoru, že obecná čeština v běžně mluvené komunikaci převládá a šíří se směrem na východ. Zdůrazňuje odlišnost jazykové situace na Moravě a tvrdí, že „hlavní doménou moravské oblastní svébytnosti je běžně mluvená lexikální zásoba a frazeologie“.¹² Pro srovnání uvádí 15 příkladů – slova a frazémy užívané v Čechách v protikladu k výrazům typicky moravským.

Tyto příklady jsme zahrnuli do našeho dotazníku, abychom ověřili míru jejich užívání u mladé generace v dané lokalitě.

0.2 Charakteristika zkoumané oblasti

Uherskohradištsko¹³ leží ve středovýchodní části Moravy, v jižní oblasti Zlínského kraje. Ze severu sousedí se Zlínskem, na jihu s Hodonínem a na západě (severozápadě) s Kroměřížskem. Se Slovenskem tvoří jihovýchodní hranici chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty. Zkoumaná oblast spadá do regionu Slovácko, dříve označovaného jako Moravské Slovensko. Rozloha území je zhruba 991 km² a obývá jej více než 143 000 obyvatel. Zaujímá jak nížinatou část, která představuje úrodné pomoravské Dolňácko, tak i hornaté pásmo s výše položeným Hornáckem, pohraničními Kopaninami a okrajovou oblastí Chřibů.

V oblasti převažuje zemědělská výroba s poměrně rozvinutým lesnictvím. Celý kraj je protkán rozsáhlými lužními lesy a úrodnými poli. Podél řek Morava a Olšava se soustřeďuje strojírenský, dřevozpracující a těžební průmysl.

Tento region je reflektován i v beletrii. Na Uherskohradištsku a v jeho okolí se odehrávají příběhy z knih Zdeňka Galušky *Slovácko sa súdí* a *Slovácko sa nesúdí*.

¹¹ ULIČNÝ, Oldřich: K teorii mluveného jazyka. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994.

¹² ULIČNÝ, Oldřich: K teorii mluveného jazyka. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994, s. 24.

¹³ Informace o Uherskohradištsku jsem čerpala ze stránek www.trasovnik.cz.

Tato beletristická díla jsou napsána v místním nářečí a prezentují svérázné postavy regionu. Podle stejné předlohy vznikl i televizní seriál s názvem *Slovácko sa nesúdí*. V hradištském Slováckém divadle se dílo dočkalo dramatického zpracování v režii Vlastimila Peška. Hra s názvem *Slovácko sa súdí aneb Fašank z věcí lidských* měla premiéru v listopadu roku 2001.

Uherské Hradiště¹⁴ bylo založeno v roce 1257 Přemyslem Otakarem II. jako město královské, má tedy velmi bohatou historii. Od roku 1990 se historické centrum stalo městskou památkovou zónou. Uherské Hradiště je druhým největším městem Zlínského kraje. Leží ve středu Slovácka, má přes 26 tisíc obyvatel a je rozděleno do sedmi městských částí – centrum, Jarošov, Mařatice, Míkovice, Rybárny, Sady a Vésky.

Město, stejně jako celá oblast, je známé a proslulé dobrým vínem, folklórem, cimbálovou muzikou a především zachováním lidových tradic, krojů a svébytného východomoravského nářečí.

¹⁴ Informace o městě, jeho historii a blízkém okolí jsem čerpala ze stránek města Uherské Hradiště – www.mesto-uh.cz.

1 Metody zkoumání nářečních prvků

Sběr informací pro nářeční výzkumy je možný dvojím způsobem. Jednak je to metoda přímého výzkum v terénu, jednak dotazníková metoda.¹⁵

Metoda přímého výzkumu zahrnuje zaznamenání zvukového materiálu prostřednictvím nahrávací techniky. Tento způsob získávání informací je spolehlivější pro svou autentičnost, avšak nevýhodou je časová a fyzická náročnost. To je důvod, proč se užívá jen při výzkumech v menších nářečních jednotkách. Nevýhodami této techniky může být rozdílný situační kontext, stav mluvčího, šumy, které mohou způsobit znehodnocení nahraného materiálu, popř. jeho zkreslení.

Dotazníková metoda se užívá při zkoumání ve větších oblastech. Je tak možné získat bez přílišné fyzické náročnosti velké množství materiálu. Nespornou výhodou je možnost volby z více odpovědí a hlavně to, že získaný materiál je stejnorodý, tedy srovnatelný s výsledky dalších prací. Metoda je méně spolehlivá. Údaje mohou být zkresleny písemným projevem, neboť respondent může inklinovat k větší spisovnosti. Tomu lze ale částečně předejít správným sestavením dotazníku. V zásadě je tento postup jediný vhodný k získání rozsáhlejšího materiálu pro studium slovní zásoby. Z tohoto důvodu byla metoda zvolena i pro náš výzkum.

1.1 Dotazník

Výzkum konaný dotazníkovou metodou probíhal ve dvou fázích, abychom ověřili, zda je dotazník vhodně sestaven a neobsahuje nejednoznačné formulace. V první fázi dotazníky vyplnilo 25 studentů. Po vyhodnocení výsledků byly provedeny drobné úpravy. Podruhé se výzkumu účastnilo 128 studentů. 11 respondentů bylo vyřazeno, protože nesplňovali základní podmínku – žili mimo oblast Uherskohradištska.

¹⁵ CURÍN, František a kol.: *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha 1975, s. 165–166.

Respondenti neměli na vyplňování stanovenou konkrétní dobu. Čas potřebný k poskytnutí údajů ovšem nepřesáhl jednu vyučovací hodinu, tj. 45 minut. Dotazník byl vyplňován dle úvodních pokynů vyučujících. Učitelé s respondenty prošli celý dotazník, a pokud to bylo nutné, upozornili je na možné problematické otázky a úkoly.¹⁶ Několikrát jim bylo zdůrazněno, že dotazníky budou sloužit pro výzkum mluvy v běžné komunikaci, např. mezi kamarády, v rodině.

1.1.1 Struktura dotazníku

V záhlaví studenti vyplňovali název školy, aby bylo zřejmé, kde výzkum probíhal. Dále měli uvést základní socio-demografické údaje – rok narození, bydliště a místo narození. Pokud pobýval některý ze studentů delší dobu mimo region, chtěli jsme, aby tuto skutečnost sdělil. Zajímal nás i původ rodičů. Doplňující byl dotaz na soužití se starší generací. V případě, že studenti pobývají v společné domácnosti s prarodiči, měli uvést, odkud pocházejí.

Prostřednictvím těchto údajů jsme vyčlenili homogenní skupinu, která reprezentuje mladou generaci pocházející z Uherskohradištska.

Dotazník je rozdělen do pěti částí. Kromě posledního úkolu bylo možné uvést i více odpovědí.

Ve výzkumu studenti odpovídali třemi způsoby:

- výběr – z řady výrazů studenti vybírali jednu, popř. více možností. Výrazy byly buď uvedeny do kontextu, nebo stály samostatně.
- dopsání – lexém byl respondenty doplněn do kontextu věty. Pomůckou pro napsání požadovaného slova bylo téměř ve všech případech počáteční písmeno.
- znám / znám, ale nepoužívám / neznám – prostřednictvím těchto otázek byla zkoumána znalost/neznalost lokálních dialektismů a jejich případné aktivní užívání.

¹⁶ Na možné problematické otázky a úkoly jsem sama vyučující upozornila, popř. se mě sami zeptali, když jsme dotazník procházeli.

Zařazeny byly i otázky, ve kterých jsme se dotazovali na nářeční pojmenování konkrétní reálie, popř. i spisovnou variantu, a to prostřednictvím jejich popisu. Tento typ dotazu byl zvolen kvůli objektivnímu výběru výrazu samotným mluvčím.

2 Údaje o respondentech a dalších rodinných příslušnících

2.1 Údaje o respondentech

Všichni respondenti se narodili na Slovácku, tedy v oblasti, kde se vyskytuje východomoravské nářečí. Jak je patrné z tabulky, studenti přijíždějí za vzděláním z různých částí regionu. Nejvíce je jich přímo z Uherského Hradiště – téměř 29 %. Další početnou skupinu tvoří respondenti pocházející z okolních měst, např. Staré Město u Uherského Hradiště, Kunovice, Hluk, Uherský Brod, Uherský Ostroh, Bojkovice (30,3 %). Ostatní (téměř 40 %) bydlí v přilehlých obcích, např. Nivnice, Dolní Němčí, Strání, Babice, Kudlovice, Vlčnov, Polešovice, Modrá, Mistřice, Šumice, Hostětín, Suchá Loz.

Všechna místa se nacházejí přibližně do 35 km od města, a tudíž patří do regionu Uherské Hradiště. Zda mluvčí pochází z města nebo z vesnice, nemělo na výsledky výzkumu vliv.

Bydliště	v %	počet
Uherské Hradiště	28,9	41
Staré Město u Uherského Hradiště	6,4	9
Kunovice	5,7	8
Hluk	4,9	7
Uherský Brod	4,9	7
Nivnice	4,2	6
Uherský Ostroh	4,2	6
Dolní Němčí	4,2	6
Bojkovice	4,2	6
Strání	2,8	4
Babice, Ostrožská Lhota, Vlčnov, Polešovice, ...	8,4	12

Březolupy, Buchlovice, Kostelany nad Moravou, Modrá, Ostrožská Nová Ves, Popovice, Újezdec u Luhačovic, ...	9,9	14
Hostětín, Komňa, Kudlovice, Mistřice, Suchá Loz, Sušice, Šumice, Topolná, Velehrad, ...	11,3	16

Respondenti jsou narozeni v rozmezí let 1990–1994. Nejvíce je zastoupen ročník 1993 (26,1 %). Méně zastoupeny byly ročníky 1991 (25,4 %), 1992 (22,5 %), 1994 (16,9 %). Jen 5,6 % z dotazovaných studentů se narodilo v roce 1990. Pět studentů svůj rok narození nevedlo. Je však zřejmé, že se narodili v rozmezí těchto let, neboť dotazníky byly dány ke zpracování jen studentům střední školy. Všichni respondenti jsou ve věku 16–21 let, jedná se tudíž o mladou generaci, na kterou je zaměřen tento výzkum.

Rok narození	1990	1991	1992	1993	1994	nevedli
v %	5,6	25,4	22,5	26,1	16,9	3,5
počet	8	36	32	37	24	5

Téměř všichni dotazovaní žili jen v místě svého současného bydliště. Z celkového počtu studentů to znamená 96 %. Zbylí (4 %) žili mimo Uherskohradištsko – např. v Napajedlích, Velké nad Veličkou, Brně, Vyškově, Hranicích na Moravě, Prachaticích. Tyto pobyty však nebyly příliš dlouhé, většinou se odstěhovali do současného bydliště ještě před začátkem povinné školní docházky. Výjimku tvoří jen dva respondenti, kteří žili do svých 7 a 8 let na Brněnsku, v Brně a ve Vyškově. Avšak pobyt mimo region se nepromítl do jejich odpovědí.

2.2 Údaje o rodičích a prarodičích respondentů

Údaje o rodičích, popř. prarodičích, nám mohou pomoci vysvětlit některé netypické odpovědi, protože právě jazykové zázemí může mít velký vliv na vývoj jazykového úzu každého jednotlivce.

Všechny dotazy o rodičích zodpovědělo 44 % dotazovaných. Téměř 40 % uvedlo jen některé z požadovaných informací.

Údaje o místě narození matky a otce jsou velmi podobné. Vyplývá z nich, že více než polovina rodičů všech respondentů pochází z dané oblasti. Přes 20 % informátorů na dotaz o původu jednoho z rodičů neodpovědělo, avšak lze předpokládat, že pocházejí z Uherskohradištska, protože se ve všech případech jednalo o mluvčí žijící po celou dobu v tomto regionu. Ze zbytku Moravy je původem kolem 7 % rodičů, z Čech necelá 4 %. Pouze v jednom případě pochází matka ze Slovenské republiky.

Místo narození matky	v %	počet
Uherské Hradiště	49,3	70
Uherskohradištsko	8,5	12
Slovácko	6,3	9
Morava (mimo Slovácko)	7,8	11
Čechy	4,2	6
Slovensko	0,7	1
neodpovědělo	23,2	33

Místo narození otce	v %	počet
Uherské Hradiště	45,8	65
Uherskohradištsko (mimo UH)	10,6	15
Slovácko	6,3	9
Morava (mimo Slovácko)	7,0	10
Čechy	3,5	5
neodpovědělo	26,8	38

S těmito údaji jsem průběžně pracovala, avšak místa narození rodičů se výrazně neodrazila v odpovědích respondentů.

Společné soužití s prarodiči uvedlo 33 % ze všech dotazovaných. Tento počet představuje 46 studentů, z nichž 10 uvedlo, že prarodiče pocházejí mimo oblast Uherskohradištska a Zlínského kraje. Tento fakt neměl žádný vliv na odpovědi informátorů.

3 Charakteristika východomoravského nářečí a soubor charakteristických jevů v hláskosloví a tvarosloví zkoumané oblasti

3.1 Východomoravská nářeční skupina

Skupina zaujímá oblasti Slovácka a Valašska a sousedí se středomoravskou nářeční skupinou ze západu a slezskou nářeční skupinou ze severu.

Z východomoravské (tradičně označované jako moravskoslovenské) nářeční skupiny se vydělují čtyři podskupiny – jižní (slovácká), severní (valašská), západní okrajové úseky (hranické, kelečské a dolské) a jihovýchodní (kopaničářská).¹⁷

Do podskupiny jižní (slovácké) spadá zkoumaná oblast. František Bartoš zde rozeznává jednotlivá různorečí; patří sem různorečí záhorské (Slavičín, Komňa, Horní Němčí, Hradčovice a Březolupy), pomoravské (Napajedla, Rohatec, Místřín a Podivín), uherskoslovenské (vyčleňuje se mezi záhorským a pomoravským různorečím) a přechodní (tvoří přechod v hanáčtinu). Na Uherskohradištsku se mísí různorečí záhorské a uherskoslovenské.¹⁸

3.2 Soubor charakteristických jevů v hláskosloví a tvarosloví

V této části podáváme ucelený přehled východomoravského nářečí, který představuje doplnění k následujícímu popisu a charakteristice lexikálních zvláštností v mluvě dnešní mladé generace na Uherskohradištsku.

Tento typ nářeční příznakovosti reprodukuji na základě svého jazykového povědomí a s přihlédnutím k odborné literatuře.

¹⁷ BĚLIČ, Jaromír: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972.

¹⁸ BARTOŠ, František: *Dialektologie moravská I*. Brno 1886.

Informace o přibližné frekvenci výskytů a typy příkladů jsem čerpala z diplomové práce Lenky Juráskové¹⁹. Zabývala se nářečím a jeho znaky v Ostrožské Nové Vsi. Zaměřila se na mladou generaci, která tvořila 86,4 % všech respondentů. Pro porovnání a možnost sledovat vývojové tendence zkoumala i mluvu starších mluvčích – ze střední generace se výzkumu zúčastnilo 8,5 %, z generace staré 5,1 % z celkového počtu informátorů. V naší práci byly použity pouze frekvence typické pro mluvu mladé generace. Důvodem, proč jsme údaje čerpali právě z této práce, je poloha zkoumané oblasti – Ostrožská Nová Ves leží asi 8 km od Uherského Hradiště a spadá do tohoto regionu.

3.2.1 Hláskoslovné jevy

U fonetických a fonologických jevů dochází ke změnám mnohem častěji, než je tomu u jevů morfologických. Děje se tak vlivem spisovného jazyka, ale i okolních dialektů a interdialektů.

Charakteristické je neprovedení přehlásky $'u/'ú > i/i$ v základu slov, instrumentálu singuláru a zakončení sloves ve 3. osobě přítomnosti. Frekvence užití je v těchto případech rozkolísaná. K rozkolísanosti dochází v užití v základu slova, např. košula – 71 % x košile – 29 %, břuch(o) – 44 % x břicho – 56 %, ukludíl – 29 % x uklidil – 71 %. K menším výkyvům dochází v zakončení přítomných tvarů, např. nedají – 47 % x nedají – 53 %, nakupují – 60 % x nakupují – 40 %. Poměrně stabilní se zdá zakončení instrumentálu singuláru, např. laviců – 52 % x lavicí 48 %, praců – 48 % x prací 52 %.

Přehláska $-a > -ě$ byla provedena jen částečně. Změna neproběhla v základu slova a příčestí minulém (např. ležat, kácet, ležal, kácal). V těchto případech je výskyt mezi jednotlivými variantami vyrovnaný (např. házat – 51 % x házet – 49 %). Avšak ve většině případů pozorujeme tendenci ke spisovnosti.

Nepřehlasovaná podoba $-a$ se vyskytuje i v deklinačních koncovech u substantiv a zájmen (např. neděla – 65 % x neděle – 35 %, pola – 60 % x pole

¹⁹ JURÁSKOVÁ, Lenka: *Současný stav nářečí v rodné obci Ostrožská Nová Ves*. Diplomová práce. Olomouc 2005.

40 %, genitiv singuláru: prasata – 67 % x prasete – 33 %; naša, mňa, t'a, sa). V některých případech se varianty vyskytují dubletně (např. genitiv singuláru: pokoja – 51 % x pokoje – 49 %). Zakončení na *-a* si můžeme povšimnout i v přítomných přechodníkových tvarech (např. chod'a/á, leža/á), avšak pouze u generací nejstarších.

Typickým jevem je tzv. moravská krátkost, jejíž frekvence přesahuje hodnotu 50 % (např. substantiva: mak, jama, rana; infinitivy: byt – 61% x být – 39 %, spat 65 % x spát 35 %). Tento jev je příznačný i pro okolní nářeční skupiny. Opačným jevem je dlužení (viz níže).

Už jen u staré generace byla doložena původní výslovnost skupiny hlásek *šč-* (např. *ščáva*, *ščedry*).

Slezskou nářeční skupinu a východomoravskou spojuje fonetická realizace dvojího *l/ł*, tento jev, dříve příznačný, se už v mluvě mladé (a střední) generace vůbec neobjevuje. Lze ho vyzorovat jen u nejstarších generací, a to především ve venkovských lokalitách. Sporadicky je zde zachována také téžeslabičná skupina *-aj-* (např. *najvětší* – 1 % x *největší* 99 %).

Charakteristické je dále pro východomoravské nářečí uchování původních monoftongů *y/í* a *ú* v základu slova (např. *mlýn*, *vozik*, *húsle*, *trúba*), což tuto skupinu vyděluje z celku národního jazyka a odlišuje ji od středomoravské nářeční skupiny. Tento jev přetrval jen v okrajových oblastech, kromě východomoravského i v nářečí lašském. Původní *y* je živé už jen na území Valašska, na Slovácku splynulo v *í*.

Ú je v dnešní době zachováno v tomto nářečí v kořeni slova (*múka* – 65 % x *mouka* – 35 %), v koncovce 3. osoby plurálu indikativu přítomnosti, avšak četnost jeho výskytu není stálá (*rožnú* – 60 % x *rožnou* 40 %, *berú* 54 % x *berou* 46 %); (*lžičku* – 53 % x *lžičkou* 47 %, *tetú* – 69 % x *tetou* – 39 %). V některých případech mladí lidé inklinují stále více ke spisovné variantě.

Na rozdíl od nářečí českých v užším smyslu a nářečí středomoravských nedošlo v tomto prostředí k úžení *é > í* (např. *talěrek*, *zelé*, *obilé* x *talířek*, *zelí*, *obilí*). Je zde diferenciací mezi užitím *é* v základu slova (např. *talěrek* – 83 % x *talířek* – 17 %, *řéct* – 68 % x *říct* – 32 %) a v koncovce (např. *obilé*, *zelé* – 32 % x *obilí*, *zelí* – 68 %). V případě generace střední a staré k takovému rozdílu nedochází, přesto střední generace užívá tvary *obilé* a *obilí* v poměru 60 % a 40 %. Zakončení

s nezúženým *-é* v deklinaci tvrdých adjektiv singuláru, popř. ukazovacích zájmen (např. o mladé, o té) se vyskytuje pravidelně.

V místním nářečí se dluží kmenová samohláska v přičestí minulém u maskulina, avšak generace mladá preferuje tvary spisovné (např. usnul – 33 % x usnul – 67 %, neházál – 14 % x neházel/-al – 86 %). Dloužení se projevuje také v pozici vokálů *o* a *e* před *j* a zčásti před *ň*. Týká se to sloves i substantiv (např. hóní, chvójí). Tyto typy dloužení jsou charakteristické jen pro generaci střední a starou, která dlouhé samohlásky užívá důsledně.

Významným rysem je neexistence protetického *v-*.

Jedním z charakteristických prvků je eliminace počátečního *j-* v kořeni začínajícím *ji-*, *jí-*, *je-* (např. enom – 52 % x jenom 48 %, iné – 57 % x jiné 43 %). Mladá generace však v této výslovnosti (oproti generacím starším) stále více podléhá vlivu spisovné češtiny.

Generace střední (stř. g.) a starší (st. g.) dávají stále přednost nářečním tvarům, a to v naprosté většině; frekvence užití výše uvedených příkladů se u starších generací objevovala v rozmezí 70–100 % (např. košula – stř. g. 100 %, st. g. 100 %, ukludíl – stř. g. 70 %, st. g. 100 %, házat – stř. g. 80 %, st. g. 100 %, neděla – stř. g. 90 %, st. g. 100 %, spat – stř. g. 90 %, st. g. 100 %, múka – stř. g. 90 %, st. g. 100 %, berú stř. g. 90 %, st. g. 100 %, talěrek – stř. g. 100 %, st. g. 100 %, neházál – stř. g. 80 %, st. g. 100 %, enom – stř. g. 80 %, st. g. 100 %).

K mírné rozkolísanosti a nižší frekvenci u mluvčích ze střední a staré generace dochází v případě neprovedení změny *aj > ej* v tvarech superlativa (největší – stř. g. 30 %, st. g. 70 %) a úženi *e > í* (zelé, obilé – stř. g. 60 %, st. g. 83 %).

Na základě výše uvedených údajů lze konstatovat, že stále častěji (oproti generacím starším) připouští mladá generace varianty spisovné, u nářečních jevů tedy dochází k poklesu užití.

S vyšší frekvencí se vyskytují tvary s nezúženým *-é-* (talěrek – 83 %, říct – 68 %), se zachovaným *-ú-* v kořeni slova (múka – 65 %) a v koncovkách (tetú – 69 %), nepřehlasované podoby s koncovkou *-a* u substantiv a zájmen (neděla, genitiv plurálu: prasata – 60–67 %). S přibližnou četností 60 % je v některých případech zachována moravská krátkost.

Výrazně menší zastoupení mají tvary s nepřehlasovaným *-u-* v základu slova (ukludíl – 29 %), dloužení (neházál – 14 %, usnúl – 33 %), neprovedené úženi *é > í* v koncovce (obilé – 32 %) a těžeslabičná skupin *-aj-* (nejlepší – 1 %).

V převážné většině případů je užití charakteristických hláskoslovných jevů rozkolísané, velmi často jsou užívány dubletně se spisovnou variantou.

3.2.2 Tvaroslovné jevy

Mnohé tvaroslovné jevy má zkoumaná oblast společně se středomoravskou nářeční skupinou, některé jsou však typické jen pro ni.

Substantiva se slovním základem na *-s-*, *-z-* se v některých tvarech začleňují k měkkým deklinačním typům (srov. genitiv singuláru kose, koze, dativ singuláru kosi, kozi, nominativ plurálu čase, voze, kose, slze atd.). Méně časté jsou formy lokálu singuláru (nosi, vozi – 14 % x nose, voze – 86 %). Slova se základem *-c-* mají skloňování tvrdé.

V genitivu, dativu a lokálu singuláru tvrdého skloňování adjektiv a rodových zájmen u feminin se uplatňují koncovky *-ej/-ěj* (z tej našej mladej, na tej našej mladej, o tej našej mladej – okolo 40 %), převahu však nabyly podoby spisovné, shodné s hanáčtinou (z té naší mladé, na té naší mladé, o té naší mladé – zhruba 60 %).

Být v 1. osobě singuláru má podobu *sem*, jen ve složeném tvaru pasiva a ve významu existenciálním se v indikativu přítomném užívá, stejně jako ve středomoravské skupině, *su*. Odlišné jsou tvary 2. osoby singuláru (ty si – východomoravské x ty seš – středomoravské).

Sloveso *chtít*, v nářečí výlučně v podobě *chtět* (chtět – 71 % x chtít – 29 %), má v 1. osobě singuláru a ve 3. osobě plurálu indikativu přítomném tvar *chcu* a *chcú*.

V minulých příčestích sloves 2. třídy a se základem zakončeným na souhlásku mají převahu tvary bez kmenotvorného formantu *-nu-* (např. ukradl – 93 % x ukradnul – 7 %, strhl – 86 % x strhnul – 14 %). V minulém příčestí je zachován morf *-l* (např. pohl se x poh se – regionálně české).

U životných maskulin a neuter u substantiv se v dativu plurálu užívá interdialektická koncovka *-om/-ám* (např. k mužom – 70 % x k mužům – 30 %, dušám – 70 % x duším – 30 %), v lokálu plurálu koncovka *-och/-ách* (např. o susedoch – 48 % x o susedách – 5 % x o susedech – 47 %, o kuřatoch – 10 % x kuřatách – 45 % x o kuřatech – 45 %).

Privlastňovací adjektiva mužského rodu v nominativu singuláru mají v nominativu singuláru tradiční koncovku *-új*, užívá jich však už jen stará generace (např. strýčkúj, Bartošúj – 3 % x strýčkův, Bartošův – 97 %). Z mluvy mladé generace téměř vymizelo.

Jen občas se vyslovují neurčitá zájmena s prefixem *ne-* (např. negdo, neco, nejaký x něgdo, něco, nějaký). Charakteristické jsou naproti tomu nekontrahované tvary zájmen (např. mojého, tvojého – 70 % x mého, tvého – 30 %).

Slovesné tvary 3. osoby plurálu indikativu přítomnosti se vyskytují s koncovkou *-ijú* (např. posílí – 50 % x posílíjú – 50 %).

Tradičně se užívají tvary infinitivu typu *začít* s morfem *-a-* (např. začat, požat).

Slovesa s infinitivem na *-at* tvoří přítomné tvary podle 1. třídy (např. léce, jekce x létá, jekotá). Jejich frekvence však u mladé generace klesá.

Charakteristická pro danou oblast je existence přítomného přechodníku (např. příd' a dom nemohla sem si spomñet). V současnosti však tento jev zaniká, patrný je pouze u staré generace.

Koncovka *-ama* v instrumentálu plurálu ve všech rodech zcela převažuje. Obecná čeština rozlišuje při užití tvrdé a měkké vzory. Spisovný jazyk bere v úvahu i rodové zařazení. Tato koncovka se u feminin deklinačního vzoru kost v nářečí vyskytuje dubletně s tvary *-ima/-ema* (kost'ima, kost'ema), ve spisovné češtině je zakončení *-mi* (kostmi), v obecné češtině *-ma* (kostma).

Pro východomoravské nářečí byla v nominativu plurálu proprií a obecných substantiv životných maskulin charakteristická koncovka *-é*. Tento jev se v mluvě mladé generace vůbec neobjevuje (např. Bartošé, Martincé; susedé, galané – 0 %), střední generace dává taktéž přednost spisovným tvarům.

Adjektiva odvozená od pasiva bývají zakončena formantem *-ítý* (např. zavřítý, utřítý). Současná mladá generace však tento formant užívá jen ojediněle.

Závěrem připomeňme ještě jeden prvek slootovorný – zastoupená předpona *o-*, (např. oškvarek, okúpat, odrobinky), jedná se o jev typicky východomoravský.

Všechny výše uvedené jevy, až na výjimky (např. přivlastňovací koncovka -*új*, přítomné přechodníky, dříve příznačná koncovka maskulin -*é*) jsou v mluvě mladé generace na Uherskohradištsku živé a aktivně užívané. Ale stejně jako tomu bylo u jevů hláskových, i zde je patrné odchýlení, avšak mírnější, od typicky nářečních prvků a tvarů a příklon k spisovnosti. Většina tvarů se vyskytuje dubletně s tvary kodifikovanými.

5 Lexikum

Dialektismus, „tj. *diferenční, územně vázaný ekvivalent slovního prostředku spisovného, popř. celospolečenského (celonárodního) mluveného útvaru,*“²⁰ je základní jednotkou nářečního slovníku.

Existují tři typy dialektismů podle rozsahu jejich užití. *Dialekty nadnářeční* neboli *interdialektismy* jsou typické pro velké územní celky. Vyděluje se tak celonářeční územní celek, například Čechy a Morava. *Dialektismy regionální*, tj. *regionalismy*, se vážou k větší oblasti, například jižní podskupině východomoravského nářečí. K malé oblasti, popř. jedné lokalitě, patří *dialektismy lokální*. Vyznačují se nízkou frekvencí. V současnosti postupně zanikají, popř. už zanikly úplně.

V odborné literatuře se rozlišuje několik typů dialektismů. Dle odlišných druhů diferenčních nářečních příznaků lze rozeznávat dialektismy specifické, vlastní lexikální, sémantické, frekvencí, stylové a kontextové.²¹

Specifické dialektismy nemají spisovný ekvivalent. Mohou být vyjádřeny opisem. *Vlastní lexikální* dialektismy mají spisovný protějšek, který je vyjádřen odlišným výrazem (např. lokša/lukša – nudle). Odlišný význam od slova spisovného, i když stejně znějícího mají *dialektismy sémantické* (např. hubený – chudý). Dialektismy, které jsou ve spisovné mluvě užívány méně, avšak v nářečí slouží jako běžný výraz, jsou nazývány *frekvenční* (např. větev – haluz). U *stylových dialektismů* je odlišná jejich stylová hodnota od jazyka spisovného. Tento nářeční výraz se užívá při oficiální komunikaci, ale pro neoficiální se užívá výraz nářeční. Teprve podle kontextu se liší od spisovných prostředků *dialektismy kontextové* (např. *je červený jak šumické tela* – zrudl studem, byl velmi unaven činností).

V naší práci dělíme nářeční lexikální jednotky dle míry teritoriální vázanosti, tedy na moravismy a regionalismy. Poznatky zjištěné dotazníkovým výzkumem

²⁰ SOCHOVÁ, Zdeňka: Nářeční lexikografie. In: ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ed.) *Manuál lexikografie*. Jinočany 1995, s. 257.

²¹ SOCHOVÁ, Zdeňka: Nářeční lexikografie. In: ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ed.) *Manuál lexikografie*. Jinočany 1995, s. 257.

porovnáváme s údaji v ČJA, v článku Oldřicha Uličného a s procentuálním vyjádřením ve studii Evy Minářové a Evy Müllerové.

Zjištěnou frekvenci v případě potřeby srovnávám s údaji uvedenými v pracích Jany Bednářové²², Lenky Gregorové²³ a Magdaleny Friedlové²⁴. Pro přehlednost je uvádím přímo v tabulkách.

5.1 Celomoravské dialektismy

běžet/utíkat

Na Moravě převažuje u mladé generace sloveso *běžet* (přes 55 %). *Utíkat*, popř. hláskovou variantu *utěkat* připouští 45 % dotazovaných.

Hodnoty jsou poměrně vyrovnané. Četnost užití slovesa *běžet* stoupá. Oldřich Uličný se domnívá, že na Moravě převažuje tvar *utíkat*. U mladé generace na Uherskohradištsku je však situace jiná.

	Uherskohradištsko
běžet	50,0 % (71)
utíkat/utěkat	38,7 % (55)
obojí	11,3 % (16)
celkem	100,0 % (142)

bot/bota

ČJA uvádí, že v moravském prostředí převládá pojmenování v mužském rodě. Objevují se také rozdíly slovo tvorné a hláskoslovné. My jsme se však zabývali jen rozdílem rodovým.

²² BEDNÁŘOVÁ, Jana: *Regionálně příznakové prvky v mluvě mladé generace na Blanensku a Tišnovsku*. Bakalářská práce. Olomouc 2010.

²³ GREGOROVÁ, Lenka: *Regionálně příznakové prvky v mluvě mladé generace v Brně*. Bakalářská práce. Olomouc 2009.

²⁴ FRIEDLOVÁ, Magdalena: *Regionálně příznakové prvky ve slovní zásobě mládeže na Hranicku*. Bakalářská práce. Olomouc 2009.

Výrazně dominuje užití feminina *bota* (87,7 %), *bot* připouští jen asi 10 % všech dotazovaných. 5,1 % dotazovaných mezi rodovými variantami nerozlišuje.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko
bota	87,7 % (121)	9 % ²⁵
bot	7,2 % (10)	-
obojí	5,1 % (7)	-
celkem	100,0 % (138)	-

bydlet/bývat

Dle údajů v ČJA na Moravě obecně převládá výraz *bývat*, avšak ve městech se užívá bezpříznakový výraz *bydlet*. Studenti doplňovali jeden z těchto výrazů do věty: *Já žiju už tři roky v Olomouci. A kde teď b.... ty?*

Spisovná varianta *bydlet* má na Uherskohradištsku větší frekvenci užití, zvolilo ji 62,7 % respondentů, nespisovnou uvedlo 37,2 %.

	Uherskohradištsko
bydlíš	62,7 % (89)
býváš	37,3 % (53)
celkem	100,0 % (142)

domů/dom

Předmětem našeho výzkumu bylo rovněž směrové adverbium vymezující orientaci ke svému domu, do místa svého bydliště. Existují dva základní protiklady: české *domů* a moravské *dom*.

V regionu Uherskohradištsko se může okrajově vyskytovat podoba s dlouhým vokálem *dóm*, výjimečně *domu*.

²⁵ Jana Bednářová se dotazovala jen na aktivní nebo pasivní znalost slova, uvádím tedy údaj týkající se aktivního užívání slova *bot*.

U 66,9 % respondentů převažuje tvar *dom*. Asi čtvrtina mluvčích dává přednost spisovné variantě *domů*.

	Uherskohradištsko
dom	66,9 % (95)
dóm	6,7 % (9)
domů	26,4 % (38)
celkem	100,0 % (142)

hezký/pěkný, šikovný

Adjektiva *pěkný* a *šikovný* jsou podle O. Uličného na Moravě voleny výrazně častěji. Oproti tomu ekvivalent *hezký* je frekventovanější v Čechách.

Dle našich údajů téměř u tří čtvrtin dotazovaných převažuje v odpovědích adjektivum *šikovný* (39,4 %). Označení *pěkný* je frekventováno méně (26,8 %). *Hezký* se vyskytuje v mluvě mládeže také (26,1 %). 11 informátorů mezi těmito adjektivy nerozlišuje.

	Uherskohradištsko
hezký	26,1 % (37)
pěkný	26,8 % (38)
šikovný	39,4 % (56)
hezký, pěkný, šikovný	7,7 % (11)
celkem	100,0 % (142)

hladná/hladová

Stav, kdy pocítujeme nutnost jíst, označujeme rozdílně v Čechách a na Moravě. Existují pouze výrazy *hladový* a *hladný*.

Izoglosa táhnoucí se od severu a téměř kopírující česko-moravskou hranici se stáčí na jih k Mikulovu. Na západ od izoglosy je užíváno adjektivum *hladový*. Na Moravě, s výjimkou západní části, převládá *hladný*.

Na Uherskohradištsku stále dominuje výraz *hladný* (76,7 %). Téměř čtvrtina respondentů připouští spisovnou variantu *hladový*.

	Uherskohradištsko
hladový	20,4 % (29)
hladný	73,9 % (105)
hladný, hladový	5,7 % (8)
celkem	100,0 % (142)

hody/posvícení

Shodně s údaji ČJA zcela jasně na území Uherskohradištska převládá výraz *hody*, nikoli *posvícení*. Označilo jej 99,3 % respondentů.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	M. M.
hody	99,3 % (141)	85,0 % (153)	96,2 % (101)	95,0 %
posvícení	0,7 % (1)	5,6 % (10)	3,8 % (4)	4,0 %
obojí	-	9,4 % (17)	-	-
celkem	100,0 % (142)	-	-	-

houska/pletýnka

Moravismus *pletýnka*, jímž se označuje především pletené pečivo, je běžně užíván, avšak *houska* – výraz spisovný a převažující v Čechách, už není v mluvě mladé generace výjimkou.

Více než 51 % účastníků výzkumu výraz *pletýnka* připouští, ale z toho jen 38 % ji užívá jako jedinou variantu. Avšak i *housku* označila téměř polovina dotazovaných – 47 %.

Podle E. Minářové na Moravě jasně převažuje označení *pletýnka* – naše výsledky se s tímto tvrzením neshodují.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	M. M.
houska	34,0 % (48)	38,7 % (70)	4,5 %
pletýnka	38,3 % (54)	37,6 % (68)	99 %
obojí	26,3 % (37)	23,8 % (43)	-
bulka	1,4 % (2)	-	-
celkem	100,0 % (141)	-	-

kalhoty/gatě

Zabývali jsme se lexémem *kalhoty*, který je typicky český, avšak šíří se i na Moravu, a variantou *gatě*, jež se vyskytuje téměř na celé Moravě (s výjimkou severní Moravy).

Moravismus *gatě* je živý a velmi frekventovaný. Uvedlo jej 64,1 % dotazovaných. 26,8 % informátorů připouští obě varianty. Přes 22 % aktivně užívá označení *kalhoty*.

	Uherskohradištsko
kalhoty	9,1 % (13)
gatě	64,1 % (91)
obojí	26,8 % (38)
celkem	100,0 % (142)

chrómat, klécat

Sloveso *chrómat* se s mnoha hláskovými variantami objevuje na celé Moravě a ve Slezsku. Výjimku tvoří západní a jihozápadní část Moravy, kde se vyskytuje spisovný tvar *kulhat*.

Ve městech na Uherskohradištsku se užívá tvar *chrómat* a *kulhat*, na venkově (u starších generací) je to tvar *klécat*. Respondentů jsme se dotazovali, zda znají význam nářečních variant *chrómat* a *klécat*. 57 % mluvčích z mladé generace

náležitě definovalo význam těchto sloves. Zbýlých 43 % neznalo jejich sémantický obsah, většinou neodpověděli.

	Uherskohradištsko
zná	57,0 % (81)
nezná	43,0 % (61)
celkem	100,0 % (142)

lhát/cigánit

Verbum *cigánit* je nářeční ekvivalent spisovného výrazu *lhát*. Vyskytuje se především v jihovýchodních a slezských nářečích, výjimečně i ve středomoravském nářečí.

Z informátorů se téměř 60 % přiklonilo ke spisovnému výrazu *lhát*. 40 % aktivně užívá sloveso *cigánit*. Celých 27 % užívá obou variant.

	Uherskohradištsko	Hranicko
lhát	46,0 % (65)	-
cigánit	27,0 % (38)	6,5 % ²⁶
obojí	27,0 % (38)	-
celkem	100,0 % (141)	-

matka ukládá dítě / matka dává dítě spat

V tomto případě téměř většina respondentů (86 %) uvedlo, že užívá spojení *dát dítě spat*. O. Uličný ho považuje za typické pro celou moravskou jazykovou oblast. 11 % dalo přednost spojení *ukládat dítě* a 4 %, tj. 5 mluvčích, nerozlišuje mezi *ukládat* a *dávat spat*.

²⁶ Magdalenu Friedlovou zajímalo užití, znalost a neznalost, proto uvádím jen procentuální vyjádření aktivního užití.

	Uherskohradištsko
uložit dítě	10,6 % (15)
dát dítě spat	85,9 % (122)
obojí	3,5 % (5)
celkem	100,0 % (142)

mýt/umývat

Dichotomie *mýt* – *umývat* se rozlišuje územně. Na Moravě se vyskytuje především výraz *umývat* (79,2 %) – je tedy výhradní. 20,8 % připouští variantu *mýt*. U 10 mluvčích, kteří připustili tuto variantu, pochází vždy jeden z rodičů z Čech, což se mohlo částečně projevit ve výsledku.

	Uherskohradištsko
mýt	18,3 % (26)
umývat	76,8 % (109)
obojí	4,9 % (7)
celkem	100,0 % (142)

naběračka/žufánek

V dotaznících jsme po studentech požadovali, aby uvedli výraz pro kuchyňské nádobí určené k nalévání polévky. Měli uvést i výraz, který je podle nich pro tento předmět užíván v obchodě, tedy výraz spisovný. Nejvíce (71,7 %) uvedlo *žufánek* nebo *žufan*. 8 % informátorů připouští hláskovou variantu *šufánek*. Označení *naběračka* připouští pouhých 13 % mluvčích. Jeden uživatel uvedl výraz *sběračka*.

Celá 1/3 studentů nedokázala odpovědět na druhou část otázky – neznali oficiální název. Avšak z těch, kteří odpověděli, uvedli s největší frekvencí *naběračka* (88 %). 8 respondentů se i nadále domnívalo, že *žufánek* je spisovné pojmenování.

Tyto výsledky plně korespondují s údaji uvedenými v ČJA, kde se uvádí, že výraz *šufánek* je celomoravský a v jihovýchodní části se objevuje varianta se ž-, popř. spisovná *naběračka*.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	M. M.
naběračka	13,0 % (18)	18,8 % (34)	-	-
žufánek/žufan	71,7 % (99)	-	-	-
šufánek	8,0 % (11)	58,6 % (106)	97,2 % (105) ²⁷	89 %
sběračka	0,7 % (1)	-	-	-
naběračka, žufánek/žufan	6,6 % (9)	-	-	-
celkem	100,0 % (138)	-	-	-

nahoře, nahoru / navrch, navrchu

Výrazové prostředky *nahoře, nahoru / navrch, navrchu* se obecně užívají ve významu „výše poležený“. Josef Jodas a Helena Jodasová ve svém článku *Moravské na bok/na boku a navrch/navrchu*²⁸ upozorňují na územní rozdíl v jejich užívání. Podle nich se v českém prostředí výrazem *navrchu* vyjadřuje „specifický prostorový význam“, tj. horní poloha, avšak na Moravě se užívá jako synonymum ke slovu *nahoře, nahoru* a nedochází ke specifikaci prostoru. O. Uličný tvrdí, že „*moravské dítě... neleží nahoře, ale navrchu*“.²⁹

Naše výsledky potvrzují, že na Uherskohradištsku převažuje výraz *navrchu* (61 %). Frekvence výskytu varianty *nahoře* je 39 %. Je tak doloženo synonymní užívání těchto adverbíí (s mírnou převahou lexému *navrchu*).

²⁷ Respondenti byli dotazováni na ekvivalent slova *šufánek*. 97,2 % označilo, že *šufánek* je nářečním výrazem spisovného pojmenování *sběračka*. Magdalena Friedlová z této frekvence vyvozuje znalost lexému mezi hranickou mládeží.

²⁸ JODAS, Josef - JODASOVÁ, Helena: Moravské na bok/na boku a navrch/navrchu. In: *Prostor v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem 2007.

²⁹ ULIČNÝ, Oldřich: K teorii mluveného jazyka. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994, s. 24.

	Uherskohradištsko
Ty bydlíš nahoře?	33,0 % (47)
Ty bydlíš navrchu?	55,0 % (78)
obojí	12,0 % (17)
celkem	100,0 % (142)

nožice, nožnice

Dotazovali jsme se na znalost celomoravského lexému *nožice*, popř. *nožnice*. Toto označení se objevuje především na vesnicích.

Více než 55 % zná zkoumané slovo, avšak pouze necelých 10 % připouští i aktivní znalost. 42,9 % respondentů tento výraz vůbec nezná.

	Uherskohradištsko
zná, používá	9,2 % (13)
zná, ale nepoužívá	47,9 % (68)
nezná	42,9 % (61)
celkem	100,0 % (142)

okurek/okurka

V označení *okurky* dochází k dvojímu rozdílu pojmenování. Buď z hlediska lexikálního (*okurek* x *oharek*), nebo rodového (*okurka* x *okurek*); dochází také k rozdílům hláskovým (*okurka* x *okúrka* x *ogurka*).³⁰ Maskulinum *okurek* proniká více do měst, jak dokládá ČJA.

Spisovný je však jen tvar feminina, tedy *okurka* – zvolilo jej 7 % respondentů. Z našich dotazníků jsme zjistili, že nejfrekventovanější je u mladých *okurek* (44,4 %). Lexikální variantu *oharek* při neveřejné komunikaci připouští 19,7 % mladých lidí. A 15,5 % označilo obě varianty, tedy *okurek* i *oharek*.

³⁰ BALHAR, Jan, JANČÁK, Pavel a kol.: *Český jazykový atlas I*. Praha 1992, s. 214.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Brněnsko
okurek	44,4 % (63)	32,6 % (59)	44,9 % (120,5)
okurka	7,0 % (10)	38,7 % (70)	52,4 % (140,5)
oharek	19,7 % (28)	-	-
okurek, oharek	15,5 % (22)	-	-
různé kombinace	13,4 % (19)	-	-
okurek, okurka	-	28,7 % (52)	-
celkem	100,0 % (142)	-	-

pecen/štrycle

Podlouhlý chléb se na Moravě označuje jako *štrycle*. Toto pojmenování může být diferencováno lexikálně, ale i slovtvorně a hláskoslovně. Areál výrazu *štrycle* zabírá celou Moravu a severovýchodní Čechy.

Informátorů jsme se dotazovali na znalost lexému *štrycle*. Zjistili jsme, že převažuje neznalost (66,9 %). Jen 12 % toto pojmenování zná a aktivně užívá. 21,1 % potvrdilo znalost slova.

	Uherskohradištsko
zná, používá	12,0 % (17)
zná, ale nepoužívá	21,1 % (30)
nezná	66,9 % (95)
celkem	100,0 % (142)

peřina/duchna

Pro danou oblast je typickým výrazem pro příkrývku, která je plněna peřím, *duchna*. Podle ČJA se však na Uherskohradištsku vyskytuje i *peřina* a zároveň autoři připouštějí její pronikání do měst.

Z dotazníků vyplývá, že více užívána je *peřina*, a to v 50 %. 23,9 % studentů připouští pojmenování *duchna*. Téměř třetina z dotazovaných akceptuje oba výrazy.

Stejně jsou i výsledky E. Minářové – ve svých dotaznících zjistila, že výraz *peřina* užívá přes 60 % respondentů.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	M. M.
peřina	50,0 % (71)	70,2 % (127)	-	61,0 %
duchna	23,9 % (34)	10,5 % (19)	24,1 % (26) ³¹	27,0 %
obojí	26,1 % (37)	19,3 % (35)	-	-
celkem	100,0 % (142)	-	-	-

podlaha/zem, dlážka

Zem a dlážka vnímané jako příznakové jsou podle O. Uličného užívány především na Moravě. Konkrétně uvádí, že „*moravské dítě... se neválí po podlaze, ale po zemi, po dlážce*“.³²

Při výzkumu jsme zjistili, že většina, tedy 87,6 % informátorů, preferuje *zem*. Užití zastaralého substantiva *dlážka* připustili jen 3 studenti. 10,2 % užívá označení *podlaha*.

	Uherskohradištsko
podlaha	10,1 % (13)
zem	87,6 % (113)
dlážka	2,3 % (3)
celkem	100,0 % (129)

podobný tatínkovi / podobný na tatínka

Dle mínění O. Uličného se na Moravě říká, že dítě je *podobné na tatínka*, nikoli *tatínkovi*.

³¹ Magdalena Friedlová se dotazovala, kdo označení (*duchna*) používá, zná, ale nepoužívá nebo nezná, proto jsem uvedla jen údaj, kolik lidí toto pojmenování užívá.

³² ULIČNÝ, Oldřich: K teorii mluveného jazyka. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994, s. 24.

Z našich dotazníků vyplývá, že v převážné většina (86,2 %) preferuje skutečně tvar *na tatínka*. Jedná se tedy o variantu velmi frekventovanou.

	Uherskohradištsko
podobný na tatínka	85,2 % (121)
podobný tatínkovi	12,7 % (18)
obojí	2,1 % (3)
celkem	100,0 % (142)

polštář / zhlavec / peřina

Ekvivalenty spisovného slova *polštář* jsou na jihovýchodní Moravě *zhlavec* a *peřina*, s malým přesahem slova *peřina* z jižní Moravy. Pojmenování *peřina* je v této oblasti frekventované, připouští jej 41,3 %. *Polštář* preferuje 46,3 % dotazovaných. *Zhlavec* při označení podušky pod hlavu označilo jen 12,4 %, což odpovídá výsledkům z článku E. Minářové a E. Müllerové.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	M. M.
polštář	46,3 % (66)	87,3 % (158)	-	84 %
zhlavec	12,4 % (15)	8,3 % (15)	25,9 % (28)	11 %
peřina	41,3 % (57)	-	-	-
obojí	-	4,4 % (8)	-	-
celkem	100,0 % (138)	-	-	-

postel/lůžko

ČJA uvádí, že se na jihovýchodní Moravě vyskytuje pro pojmenování nábytku určeného ke spaní substantiva *postel* a *lůžko*. Výraz *pohrádka*, který rovněž připouští, se v odpovědích respondentů neobjevil vůbec.

Nejvíce frekventovaný je neutrální výraz *postel* (95,5 %). *Lůžko* při běžné komunikaci použije jen přes 4,5 % respondentů. Tento moravismus zaniká.

	Uherskohradištsko
postel	93,7 % (133)
lůžko	2,8 % (4)
obojí	3,5 % (5)
celkem	100,0 % (142)

překážet / zavazet

Celomoravský, s výjimkou jihozápadní Moravy, je výraz *zavazet*, na východě i v nepřehlasované variantě *zavazat*.

Z našich výsledků vyplývá, že 74,6 % mluvčích (106) upřednostňuje tvary *zavazet*, z nichž 59 studentů se přiklání k typicky východomoravské variantě *zavazat*. *Překážet* označilo přes 18 % respondentů.

Podle E. Minářové užívá v moravské jazykové oblasti výraz *zavazet* naprostá většina (98 %) dotazovaných.

Ze získaných výsledků plyne, že daný lexém je však stále dominantní.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	Brněnsko	M. M.
překážet	11,3 % (16)	17,7 % (32)	14,3 % (15)	29,2 % (78,5)	2,0 %
zavazet	74,6 % (106)	55,3 % (100)	85,7 % (90)	70,3 % (188,5)	98,0 %
obojí	14,1 % (20)	27,1 % (49)	-	-	-
celkem	100,0 % (142)	-	-	-	-

přestoupit/přesednout

Zabývali jsme se dichotomií *přestoupit – přesednout*, tedy přejít z jednoho dopravního prostředku do druhého. Zaznamenány jsou jen tyto dva ekvivalenty.

Přestoupit, výraz typický pro českou jazykovou oblast, byl zaznamenán v 46,1 %. Moravský typ *přesednout* uvedlo 39,7 % respondentů. Ostatní, tj. 14,2 %, užilo nenáležitý tvar.

Frekvence užití v běžné komunikaci je vyrovnaná, obě varianty se na Uherskohradištsku v současné době vyskytují dubletně s vyrovnanou frekvencí výskytu.

	Uherskohradištsko
přestoupit	46,1 % (65)
přesednout	39,7 % (56)
nesprávný výraz	14,2 % (20)
celkem	100,0 % (141)

rozsvítit / rožnout / rozžít

Jak vyplývá z údajů v ČJA, sloveso *rozžít* s dubletou *rožnout* se objevuje na celé Moravě a v jižní části Čech. Příznačný je i spisovný tvar *rozsvítit*.

Slovesa *rozsvítit* a *rožnout* se vyskytují na našem území dubletně, avšak s větší frekvencí varianty *rožnout* (71,1 %). 27,5 % užívá spisovného výrazu *rozsvítit*. *Rozžít* však připouští jen necelá 2 % respondentů. Více než jedna třetina informátorů se přiklání k oběma výrazům – *rožnout* i *rozsvítit*.

	Uherskohradištsko
rozsvítit	9,3 % (13)
rožnout	52,9 % (74)
rozžít	1,4 % (2)
rozsvítit, rožnout	36,4 % (51)
celkem	100,0 % (140)

slunéčko sedmítečné / beruška

Pojmenování tohoto duhu hmyzu je lexikálně i hláskoslovně velmi diferencované.

V regionu se mohou vyskytovat označení *baruška, beruška, verunka, korunka*, popř. *majdalenka*. Prostřednictvím dotazníků jsme se ptali, jaký výraz užívají

pro *slunéčko sedmitečné*. V naprosté většině, tedy v 98 %, převažuje *beruška*. Z výše uvedených typů nebyl užit ani jeden.

	Uherskohradišsko
beruška	97,8 % (134)
slunéčko sedmitečné	0,7 % (1)
sedmikráska, sedmitečka	1,5 % (2)
celkem	100,0 % (137)

stranou / bokem

Zkoumali jsme, zda mladá generace na Uherskohradišsku dává přednost moravskému *bokem* i při vyjadřování ve smyslu mimo, vedle, opodál nebo se přiklání k variantě *stranou*.

Touto problematikou se zabýval J. Jodas a H. Jodasová. Ve svém článku *Moravské na bok/na boku a navrch/navrchu*³³ rozlišují mezi užitím slova ve významu „postranní část“, kdy jsou oba výrazy synonymní, a moravským užitím ve významu „mimo, vedle, opodál“, a to i přeneseně.

Respondenti dopisovali výraz do věty: Vždycky si dávej nějaké peníze Na horší časy! V 71,5 % uvedli výraz *bokem*, tj. ve smyslu „dát si peníze bokem“. Moravská varianta tedy nadále převažuje.

	Uherskohradišsko
stranou	13,9 % (18)
bokem	71,5 % (93)
nevhodný výraz	14,6 % (19)
celkem	100,0 % (140)

³³ JODAS, Josef, JODASOVÁ, Helena: Moravské na bok / na boku a navrch/navrchu. In: *Prostor v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem 2007, s. 90–92.

sundat/sdělat

Do dotazníků byla zahrnuta dvojice výrazů *sundat* – *sdělat*. V ČJA se uvádí, že spisovná varianta se v moravské jazykové oblasti šíří do měst.

Z vyhodnocení vyplývá, že v našem regionu nedochází k upřednostňování jednoho z výrazů. Můžeme tedy říct, že se obě varianty vedle sebe vyskytují jako dubletní a s vyrovnanou frekvencí.

Dokládají to výsledky – 53,2 % se přiklání k moravismu *sdělat* a 46,8 % dává přednost spisovné variantě.

O. Uličný ve svém článku *K teorii mluveného jazyka* píše, že se na Moravě neuzívá výrazu *sundat*, ale *sdělat*. Na Uherskohradištsku u mladé generace jsou však frekvence užití obou výrazů vyrovnané. Stejný trend, dokonce mnohem výraznější ústup moravismu *sdělat*, byl zjištěn i v ostatních bakalářských pracích.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	Brněnsko
sundat	42,3 % (60)	55,8 % (101)	71,2 % (74)	76,4 % (205)
sdělat	48,6 % (69)	18,2 % (33)	28,8 % (30)	23,1 % (62)
obojí	9,1 % (13)	26,0 % (47)	-	-
celkem	100 % (142)	-	-	-

staříček, stařenka

Označení starých lidí, zpravidla prarodičů, *staříček* a *stařenka* je na větší části Moravy výlučné. Na Uherskohradištsku se však užívají pojmenování tradiční – deminutivní *dědeček*, *babička* a hovorová varianta *děda*, *babi*, popř. hanlivé *babka*. Ve vesnickém prostředí může převažovat *dědáček*, *baběnka*.

Mluvčích jsme se dotazovali, jak oslovují, popř. pojmenovávají své prarodiče. Nejčastěji byli označeni jako *babička* a *děda* (55,2 %) a *babička* a *dědeček* (20,1 %). *Babi* a *děda* uvedlo 5,2 % (tj. 7) respondentů. Objevilo se i expresivní pojmenování *bábina* a deminutivní *babulenka* atd., avšak *dědáček* nebo *baběnka* se nevyskytlo v žádné odpovědi.

Zjišťovali jsme i znalost výrazů *staříček*, *stařenka*. 80,3 % je zná, ale aktivně neužívá. Pouhých 12,8 % připustilo i aktivní znalost.

	Uherskohradištsko
zná, používá	12,8 % (15)
zná, ale nepoužívá	80,3 % (94)
nezná	6,9 % (8)
celkem	100,0 % (117)

stroužek/strouček

Strouček je dle ČJA typický výraz pro celou Moravu. My jsme zjistili, že nadpoloviční většina mluvčích se přiklání ke spisovné variantě *stroužek* (61,2 %). Přesto moravismus *strouček* aktivně užívá 38,8 % informátorů. Někteří z nich uvedli hláskovou variantu typickou pro východomoravské nářečí *strůček*.

	Uherskohradištsko
stroužek	60,5 % (86)
strouček	38,1 % (54)
obojí	1,4 % (2)
celkem	100,0 % (142)

svatba/zdavky

Svatební obřad konaný v kostele nebo na úřadě se v moravském prostředí tradičně označuje jako *zdavky*, popř. *zďávky*. Dotazovali jsme se studentů na znalost těchto výrazů.

Pouze 4 respondenti (2,8 %) tuto variantu znají a aktivně užívají, avšak 66,2 % toto označení nezná vůbec. Třetina informátorů tuto obdobu slova svatební obřad zná, ale v běžné komunikaci neužívá.

Jedná se tedy o výraz zastaralý, který ze slovní zásoby mladých lidí ustoupil.

	Uherskohradištsko
zná, používá	2,8 % (4)
zná, ale nepoužívá	31,0 % (44)
nezná	66,2 % (94)
celkem	100,0 % (142)

tkanička/šňůrka

Označení *šňůrka* je celomoravské, s výjimkou západní části. V odpovědích respondentů převažuje frekvence lexému *šňůrka* (65,8 %). Spisovnou variantu *tkanička* připouští 34,1 %. 19 % z dotazovaných mezi spisovnou a nářeční variantou nerozlišuje.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko
šňůrka	56,3 % (80)	21,6 % (39)
tkanička	24,6 % (35)	56,9 % (103)
obojí	19,1 % (27)	21,6 % (39)
celkem	100,0 % (142)	-

tak/tož

Ze syntaxe jsme zkoumali navazovací částici *tak* a její nářeční protiklad *tož*. Spisovný výraz *tak* je zároveň typický pro českou jazykovou oblast s přesahem do západní části Moravy. Zbývá východní část preferuje (dle ČJA) *tož*, s průnikem spisovné varianty.

Na Uherskohradištsku se vyskytuje s vyrovnanou frekvencí užití, *tak* 47,5 % – *tož* 52,5 %.

	Uherskohradištsko
tak	47,9 % (68)
tož	43,0 % (61)
obojí	9,1 % (13)
celkem	100,0 % (142)

truhlář/stolař

Truhlář je typický výraz užívaný v Čechách a v jihozápadní části Moravy. Ve zbytku naší země, tedy téměř na celé Moravě, by měl převažovat výraz *stolař*. Tyto výsledky potvrdil i výzkum E. Minářové.

V našich dotaznících měli studenti doplnit do věty výraz, který užívají. Věta zněla: „*Tuto skříňku jsem si nechala vyrobit u místního*“. 13 studentů (tj. 10,1 %) nebylo schopno říci, kdo nábytek vyrábí. Z těch, kteří odpověděli, 59 % uvedlo *truhlář*, 31 % *stolař*. Dospěli jsme tedy k odlišným výsledkům, než uvádí ČJA a E. Minářová.

Označení *stolař* se vyskytuje s podstatně nižší frekvencí. Stále více mluvčích upřednostňuje variantu *truhlář*.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	M. M.
truhlář	58,9 % (76)	56,9 % (103)	2 %
stolař	31,0 % (40)	19,3 % (35)	96 %
obojí	-	23,8 % (43)	2 %
nesprávné výrazy	10,1 % (13)	-	-
celkem	100,0 % (129)	-	-

uhodit se / uderit se, praštit se

Na Moravě by se měl dle údajů ČJA vyskytovat jediný výraz *udeřit/uderit se*. O. Uličný připouští i *praštit se*.

Sloveso *uderit se* preferuje pouhých 7 % dotazovaných. V aktivní slovní zásobě se tedy vyskytuje jen minimálně, postupně se vytrácí, hláskovou variantu *udeřit se* uvádí 17 % respondentů, celková frekvence tohoto lexému je tedy 21,5 %. Nejfrekventovanější variantou je *praštit se* (69,4 %).

	Uherskohradištsko
uhodit se	9,1 % (12)
praštit se	69,4 % (98)
uderit se	6,8 % (9)
udeřit se	14,7 % (23)
celkem	100,0 % (142)

upadnout/spadnout

Zkoumali jsme frekvenci užití synonymních sloves *upadnout* – *spadnout*. Ve výsledcích se vyskytuje v naprosté většině *spadnout* – 96,1 %. Také O. Uličný tvrdí, že na Moravě převládá *spadnout*.

	Uherskohradištsko
upadnout	3,9 % (5)
spadnout	96,1 % (124)
celkem	100,0 % (129)

uzel/suk

Moravismus *suk* je typický pro středomoravské nářečí a pro oblast Slovácka a jižního Valašska. *Uzel* se používá v ostatních částech země. Více než tři čtvrtiny dotazovaných, konkrétně 84 %, uvedlo, že používají lexém *suk*, 16 % výraz *uzel*.

Dle poznatků E. Minářové převažuje na Moravě *suk* (71,5 %), ale výjimkou není ani občasný výskyt lexému *uzel*. Naše výsledky tento fakt potvrzují.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	M. M.
uzel	12,0 % (17)	19,3 % (35)	26,5 %
suk	79,6 % (113)	49,2 % (89)	71,5 %
obojí	8,4 % (12)	31,5 % (57)	2,0 %
celkem	100,0 % (142)	-	

vařečka/vařeka/vařalka

ČJA uvádí, že kromě odlišností lexikálních se objevují i slovtvorné (vařecha x vařala³⁴ x vařaja x vařejka x vařejčka, měchačka x měšečka) a hláskoslovné (vařejka x vařajka, vařečka x vařačka). V některých moravských oblastech nejsou výjimkou deminutiva.

E. Minářová tvrdí, že pro Moravu je typická *vařečka*, popř. i *vařeka*. Lexém *vařeka* se však v mých dotaznících nevyskytl vůbec.

Z výsledků našeho výzkumu vyplývá, že 73,1 % respondentů se přiklání k pojmenování *vařečka*, jako jedinou variantu ho uvádí asi 70,1 %. *Vařajka* je zastoupena asi v 10 %. Ostatní výrazy, např. *vařeška*, *vařaja*, *vařečka*, *vařecha*, se vyskytovaly minimálně.

Výraz *vařala*, který by se měl vyskytovat v Uherském Brodě a jeho blízkém okolí, nevedl nikdo, jen jeden z dotazovaných (z Uherskobrodsku) uvedl deminutivum *vařalka*.

	Uherskohradištsko	M. M.
vařečka	70,9 % (95)	-
vařajka	10,1 % (13)	-
vařaja	7,4 % (10)	-
vařecha, vařalka, vařeška atd.	11,6 % (16)	-
vařečka, vařeka (vařečka)	-	98,0 %
celkem	100,0 % (134)	-

³⁴ Tento výraz by měl být typický na Uherskobrodsku.

vejít (se) / vlézt (se)

Jedná se o slovesa se významem možnosti umístění, vměstnání něčeho/někoho někam. Typicky moravské (s výjimkou západní části) je *vlézt (se)*.

Studenti měli daný lexém užít ve větě: „*Je tady málo místa. V... se mi sem můj kufr?*“ Upřednostňován byl výraz *vlézt (se)* (59,7 %), 40,3 % užívá spisovného tvaru.

	Uherskohradištsko	Brněnsko
vlézt (se)	59,7 % (83)	44,4 % (119)
vejít (se)	40,3 % (56)	51,1 % (137)
neuedlo	-	4,4 % (12)
celkem	100,0 % (139)	-

vesnice/dědina

Spisovný výraz *vesnice* a moravismus *dědina* se užívají dubletně. Jak jsme zjistili z údajů uvedených v dotaznících, výskyt obou slov je na Uherskohradištsku velmi vyrovnaný. *Vesnici* dává přednost 49,3 % mladých lidí, *dědinu* upřednostňuje 50,7 %. Avšak 26,8 % z dotazovaných mezi nimi nerozlišuje a užívá obojí.

Frekvence slova *dědina* se stále snižuje a mladá generace dává častěji přednost spisovnému označení obce venkovského typu.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	M. M.
vesnice	35,9 % (51)	45,3 % (82)	62 % (67)	21,0 %
dědina	37,3 % (53)	28,7 % (52)	38 % (41)	70,5 %
obojí	26,8 % (38)	26,0 % (47)	-	8,5 %
celkem	100,0 % (142)	-	-	-

větev/haluz

Na Moravě se užívají pro spisovné substantivum *větev* ekvivalenty *haluz* – ve střední, východní Moravě a ve Slezsku a morfologická varianta *haluza* je typická pro západní část Moravy.

Poměrně výrazně (26,1 %) je zastoupena i morfologická varianta *větva*.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	Brněnsko	M. M.
haluz	36,6 % (52)	39,8 % (72)	91,7 % (36)	29,1 % (78)	56 %
haluza	5,6 % (8)	-	-	-	-
větev	19,0 % (27)	31,5 % (57)	-	69,4 % (186)	41 %
větva	26,1 % (37)	-	-	-	-
haluz, větev	12,7 % (18)	28,7 % (52)	-	-	-
neuvedeno	-	-	-	1,4 % (4)	-
celkem	100,0 % (142)	-	-	-	-

víno/hrozny

Plodiny vinné révy se v Čechách označují jako *víno*, popř. *hroznové víno*, na Moravě *hrozny*.

Na otázku, jak označují tyto plody, 92 % mluvčích odpovědělo *hrozny*. Jen 8 % připustilo substantivum *víno*.

	Uherskohradištsko
hrozny	92,0 % (131)
víno	8,0 % (11)
celkem	100,0 % (142)

zamknout/zamčít

Sledovali jsme slovotvornou diferenciaci lexémů *zamknout* x *zamčít*. Tvar *zamknout* se vyskytuje na celém území České republiky. Avšak varianta *zamčít* je

typická pro Moravu, a to konkrétně pro oblast mezi Brnem, Třebíčí a Novým Městem, s přesahem na Dačicko a Litovelsko a pro oblast Uherskobrodská. Z oblasti Slovácka byl doložen i výraz *zatknout*.

Respondenti měli výraz, který užívají při běžné komunikaci, napsat do věty. U mladé generace převládá podoba *zamknout*, uvedlo jej 67 %. *Zamčít* připouští 19 % z dotazovaných. Ostatní pak uvedli nežádoucí slovesa.

Z těchto údajů vyplývá, že frekventovanější je spisovný výraz, varianta *zamčít* ustupuje.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko
zamknout	66,9 % (91)	32,0 % (58)
zamčít	19,1 % (26)	39,8 % (72)
obojí	-	28,2 % (51)
nežádoucí varianty	14,0 % (19)	-
celkem	100,0 % (136)	-

zhubnout/zchudnout

Varianta *zchudnout*, ve významu stát se hubenějším, je typická téměř pro celou Moravu, výjimku tvoří západní část Moravy a Zábřezska.

E. Minářová a E. Müllerová na základě svých údajů konstatovaly, že v Čechách převládá tvar *zhubnout*, na Moravě jsou podle nich frekventované oba lexémy.

Dle našich výsledků vyplývá, že více frekventované je sloveso *zhubnout* (61 %). K nářeční variantě *zchudnout* se přiklání 39 % ze všech dotazovaných. A jen 4 % připouští obě možnosti.

Moravismus *zchudnout* je stále užíván. V porovnání s ostatními výsledky bakalářských prací jsou hodnoty na Uherskohradištsku mnohem vyšší, nedosahují však frekvence uváděné pro moravskou jazykovou oblast E. Minářovou.

	Uherskohradištsko	Blanensko, Tišnovsko	Hranicko	Brněnsko	M. M.
zhubnout	59,0 % (84)	77,4 % (140)	82,1 % (87)	91,2 % (244,5)	47,5 %
zchudnout	37,0 % (52)	8,3 % (15)	17,9 % (19)	8,3 % (2,5)	53,5 %
obojí	4,0 % (6)	14,4 % (26)	-	-	-
shodit	-	-	-	0,3 % (1)	-
celkem	100,0 % (142)	-	-	-	-

židle/sesle, legátka

V regionu se vyskytují pro pojmenování staré *židle* výrazy *židle*, *sesle*, popř. na venkově *legátka*. Zajímalo nás, zda jsou výrazy *sesle* a *legátka* mladé generaci známé.

Nadpoloviční většina, tedy 59,9 % respondentů, význam slov neznala. Jedná se tudíž o výraz zastaralý a mladou generací neužívaný.

	Uherskohradištsko
zná	40,1 % (57)
nezná	59,9 % (85)
celkem	100,0 % (142)

Při porovnání s výsledky jiných bakalářských prací popisujících situaci v moravské jazykové oblasti můžeme pozorovat, že se směrem na východ častěji projevuje silnější tendence k aktivnímu užívání regionálně příznakových výrazů.

Výjimku tvoří jen několik málo slov, např. *zhlavec* (Uherskohradištsko – 12,4 % x Hranicko – 25,9 %), *zamčít* (Uherskohradištsko – 26,1 % x Blanensko, Tišnovsko – 39,8 %), kde je tendence vlivem spisovné češtiny opačná.

Hodnoty získané na Uherskohradištsku jsou často až o 14 % vyšší než výsledky zjištěné na Blanensku a Tišnovsku (např. *hody*, *duchna*, *sundat*, *stolař*), v některých ojedinělých případech dokonce o více než 30 % (např. *bota*, *zavazet*, *suk*).

Na Hranicku je situace odlišná, v mnoha případech jsou zde nářeční výrazy užívány s vyšší frekvencí, jindy jsou hodnoty obdobné. V porovnání s našimi výsledky dochází na Hranicku k výraznějším kolísání.

Údaje, které ve své studii uvádějí E. Minářová a E. Müllerová, mají pro moravskou jazykovou oblast pouze přibližnou hodnotu. Mohou být už do jisté míry zastaralé. Z našich výsledků vyplývá, že na Uherskohradištsku jsou tyto výrazy povětšinou stále živé. I zde jsou však patrné změny. V některých případech dochází k poklesu užití typických moravismů; např. *pletýnka* 51,4 % x 99,0 % (M. M.), *stolař* 58,9 % x 97,0 % (M. M.), *dědina* 50,7 % x 74,7 % (M. M.). Ve všech případech se však jedná o užití s frekvencí nad 50 %.

Většina výrazů má frekvenci obdobnou, popř. mírně klesající; např. *zchudnout* 39,0 % x 53,0 % (M. M.), *zhubnout* 61,0 % x 47,5 % (M. M.).

Zajímavé je, že u některých výrazů je patrné zvýšení frekvence (např. *suk*, *duchna*). E. Minářová uvádí u pojmenování *suk* 72,5 %, námi zjištěné frekvence dosáhly 83,9 %, u výrazu *duchna* uvádí hodnotu 27,0 %, my jsme zjistili zvýšení o téměř 11 %. Podobný poznatek (ale u jiných výrazů) učinila ve své práci i Magdalena Friedlová³⁵.

Četnost užívání některých lexikálních dialektismů označených O. Uličným za celomoravské je dle získaných poznatků u mladé generace na Uherskohradištsku rozkolísaná. Ze zjištěných údajů vyplývá, že některé z nich – *pěkný a šikovný*, *dává spat*, *umývá*, *zem*, *na tatínka*, *spadne* – jsou skutečně velmi frekventované (75–96 %). V další skupině – *utíká*, *navrchu*, *sdělává*, *praští* se nejedná o lexémy privilegované. Jejich užívání připouští v průměru 40–68 % respondentů.

Na těchto výrazech je patrná stejná tendence jako u výše porovnávaných výrazů. Dříve charakteristická slovní zásoba a frazeologie moravské jazykové oblasti pomalu ustupuje spisové (a obecné) češtině.

³⁵ FRIEDLOVÁ, Magdalena: *Regionálně příznakové prvky ve slovní zásobě mládeže na Hranicku*. Bakalářská práce. Olomouc 2009.

5.2 Regionální dialektismy

čapět/čopět

Namísto spisovného výrazu sedět na bobku se v jihovýchodní části užívají jednoslovné pojmenování *čapět*, popř. hlásková varianta *čopět*, která je typická ve městech. Zkoumali jsme, zda jsou tyto varianty živé, či ustupují.

Téměř 68 % daný lexém zná a aktivně užívá, necelých 25 % jej neužívá a pro 7 % je výraz *čapět*, popř. *čopět* zcela neznámý.

	Uherskohradištsko
zná, používá	67,6 % (96)
zná, ale neužívá	24,7 % (35)
nezná	7,7 % (11)
celkem	100,0 % (142)

galán/frajer

Ve východomoravské nářeční skupině (a ve Slezsku) je užíváno označení *galán*, popř. *frajer*, *fešák* apod. Galán je milý, neboli milenec; stejně tak *frajer* (*fraír*³⁶). Na vesnicích převažují typy *frajer* a *fešák*.

Znalost tohoto substantiva je u mladé generace značná 99,3 %, aktivní znalost uvádí 65,5 %.

	Uherskohradištsko
zná, používá	65,5 % (93)
zná, ale nepoužívá	33,8 % (48)
nezná	0,7 % (1)
celkem	100,0 % (142)

³⁶ Tento tvar uvádí Ignát Malina ve *Slovníku nářečí mistříckého*.

henglá se klátí se / gíglá se / kývá se

Na Uherskohradištsku se, dle ČJA, pro pohyb z jedné strany na druhou objevuje několik lexikální variant – *viklá*, *henglá*, *kývá* i *klátí se*.

Mluvčí mladé generace dávají přednost slovesu *kývá se*. 36 % jej připouští jako jedinou variantu. 24 % respondentů užívá variantu *gíglá se*. Asi 10 % uvádí tyto tvary s dalšími slovesy tohoto významu. *Viklá* a *henglá* jsou zastoupeny zhruba v 8 %.

	Uherskohradištsko
kývá se	46,9 % (67)
gíglá se	34,6 % (49)
klátí se	7,8 % (11)
viklá se	8,6 % (12)
henglá se	2,1 % (3)
celkem	100,0 % (142)

hen tam/hentam

Hen tam a kompozitum *hentam* (doložené ze Slovácka) je nářečním ekvivalentem zájmeného adverbia *tam*. Existují slovotvorné, hláskoslovné i lexikální varianty tohoto spisovného tvaru. Nářeční podoba se vyskytuje na celé jihovýchodní Moravě s přesahem do severovýchodní části Slezska.

Zkoumali jsme užití výrazu *hen tam*. 78,9 % jej zná a užívá, 20,4 % připouští pasivní znalost.

	Uherskohradištsko
zná, používá	78,9 % (112)
zná, ale nepoužívá	20,4 % (29)
nezná	0,7 % (1)
celkem	100,0 % (142)

kmocháček

Zástupce dítěte při křtu se označuje jako kmotr. Nařeční varianta pro oblast Uherskohradištska je *kmocháček*.

Studentů jsme se dotazovali na znalost tohoto pojmenování. Lexém aktivně užívá 26,2 % a nezná jej 22 % respondentů. Zná, ale neuvívá jej více než polovina dotazovaných (51,8 %).

	Uherskohradištsko
zná, používá	26,2 % (37)
zná, ale nepoužívá	51,8 % (73)
nezná	22,0 % (31)
celkem	100,0 % (141)

koštovat

Výraz *koštovat* znamená něco chutnat. Sloveso se velmi často vyskytuje s charakteristickou předponou *o-*. Existují mnohé odvozeniny, často související s vinařstvím, např. košt (kulturní akce, kde se něco chutná, nejčastěji víno, slivovice), koštovka (malá sklenička o objemu 0,05 dcl, slouží jen k ochutnání malého vzorku), koštýř (skleněná násoska k odebrání vzorku vína ze sudu), koštér (člověk, který hodnotí kvalitu vína).

V našem výzkumu jsme zjišťovali aktivní a pasivní znalost tohoto slovesa. Znalost je velmi vysoká (téměř 100 %). Naprostá většina (83,8 %) užívá sloveso *koštovat* při běžné komunikaci.

	Uherskohradištsko
zná, používá	83,8 % (119)
zná, ale nepoužívá	15,5 % (22)
nezná	0,7 % (1)
celkem	100,0 % (142)

krúcat/kroucat

Nářeční ekvivalent *krúcat* stojí v opozici k spisovnému *ždímat*. V moravské jazykové oblasti se vyskytuje *kroutit*, ve východomoravské části se vyčlenilo široké území s tvarovou variantou *kroucat*. Ve městech může u mladé generace převládat spisovný výraz *ždímat*.

Aktivní znalost tohoto slova byla poměrně vysoká (64,1 %), pouze pasivní znalost připouští více než třetina studentů. Pro 8 lidí (5,6 %) bylo sloveso zcela neznámé.

	Uherskohradištsko
zná, používá	64,1 % (91)
zná, ale nepoužívá	30,3 % (43)
nezná	5,6 % (8)
celkem	100,0 % (142)

lokše

Pro jihovýchodní region je na vesnicích příznačná varianta *lokše*. Ve městech se vyskytují spisovné *nudle*. Mohou se zde vyskytovat i jiné podoby, např. *řezance*, *krájance*, avšak v současnosti se jedná o výrazy zastaralé, mladé generaci povětšinou neznámé.

Nejfrekventovanějším výrazem jsou *nudle*, které potvrdilo téměř 55 % studentů. Přes 44 % informátorů se přiklání k označení *lokše*, popř. jejich hláskové obměně *lukše*. Pouze jeden respondent užívá podobu *krájance*.

I přes větší výskyt spisovného označení je regionálně příznakové pojmenování stále živé a užívané i mladou generací.

	Uherskohradištsko
lokše, lukše	44,8 % (64)
nudle	54,5 % (77)
krájance	0,7 % (1)
celkem	100,0 % (142)

pagáce

Jedná se o pojmenování pokrmu, většinou sladké placky, koláče. Obecně tak lze označit jakýkoliv druh pečiva.

Informátoři měli napsat vhodný ekvivalent. Téměř 40 % vědělo, co dané pojmenování znamená. V současnosti tento výraz užívá především stará generace. Lexém postupně zaniká.

	Uherskohradištsko
zná	39,5 % (56)
nezná	60,5 % (86)
celkem	100,0 % (142)

ponáhlát

Nářeční ekvivalent spisovného slovesa *pospíchat* je *ponáhlát* (popř. *ponáhlát se/sa*). Tato varianta se vyskytuje na celé jihovýchodní Moravě.

Prostřednictvím dotazníků jsme se studentů dotazovali, zda uvedený výraz užívají, znají, ale neužívají nebo neznají.

57 % informátorů zná sloveso *ponáhlát se*, avšak neužívají ho. V běžně mluveném projevu tento lexém připouští 42,3 % respondentů.

Z výsledků plyne, že toto sloveso ustupuje neutrálnímu výrazu *spěchat*, popř. *pospíchat*.

	Uherskohradištsko
zná, používá	42,3 % (60)
zná, ale nepoužívá	57,0 % (81)
nezná	0,7 % (1)
celkem	100,0 % (142)

prlit

Nedokonavé sloveso *prlit* je vymezeno územím jihovýchodní Moravy. Většinou se užívá ve spojení *kopřivy prlí*. Znamená tedy popálení, žahnutí, popř. stav brnění. Někdy se tento pocit definuje jako specifický stav bolesti mezi brněním a pálením. Aktivní znalost na území Uherského Hradiště převažuje (92,3 %).

	Uherskohradištsko
zná, užívá	92,3 % (131)
zná, ale neužívá	5,6 % (8)
nezná	2,1 % (3)
celkem	100,0 % (142)

škvařežina

Výraz *škvařežina* – tedy smažený pokrm z vajec, je pro Uherskohradištsko, stejně jako pro celou jihovýchodní oblast, typický. Připouští jej téměř 70 % respondentů. Někteří užívají pro tento pokrm spisovné dvouslovné pojmenování *míchaná vejce* (více než 24 %). Variantu *vaječina* uvádí kolem 5,8 % respondentů, další tvary jako *vaječnice*, *škvařinka* byly zastoupeny jen minimálně.

	Uherskohradištsko
škvařežina	69,9 % (99)
míchaná vejce	24,3 % (35)
vaječina, vaječnice, škvařinka	5,8 % (8)
celkem	100,0 % (142)

švigratý/švirgavý

Celomoravským nářečním pojmenováním pro adjektivum *šilhavý* je *švidravý*. V oblasti Uherskohradištska se však tento výraz nevyskytuje. Typická jsou označení *švigratý*, *švirgavý*, popř. spisovné *šilhavý*.

Respondenti se nejvíce přikláněli ke spisovnému výrazu *šilhavý* – 60,7 % ji považuje za jedinou možnou variantu. Více než třetina (36,4 %) užívá označení *švirgavý*.

	Uherskohradištsko
šilhavý	60,7 % (86)
švirgavý	36,4 % (52)
švigratý	2,9 % (4)
celkem	100,0 % (142)

žůžel

Substantivum *žůžel* odkazuje k hromadnému označení hmyzu, často s negativní expresivitou. Přeneseně lze takto mluvit i o lidech.

Zajímalo nás, zda mladá generace zná význam tohoto slova. Pouhých 16,9 % uvedlo správný, nebo podobný ekvivalent. Více než 80 % nedokázalo odpovědět uspokojivě. Jedná se tedy o označení zastaralé, které mladá generace neužívá.

	Uherskohradištsko
zná	16,9 % (24)
nezná	83,1 % (118)
celkem	100,0 % (142)

Na základě výše uvedených údajů jsme dospěli k závěru, že tradiční východomoravské regionalismy jsou mladým mluvčím známy. Hodnoty znalostí některých výrazů se často pohybují kolem 90 % hranice; jedná se například o výrazy *čapět/čopět*, *galán/frajer*, *hen tam*, *koštovat*, *krúcat*, *ponáhlat*, *prlit*.

Aktivní znalost těchto výrazů však připouští méně respondentů. Hodnoty se pohybují nad 70 % u adverbia *hen tam* a sloves *koštovat*, *poprlit*.

K výraznějšímu poklesu užití došlo u výrazů *čapět/čopět*, *krúcat/kroucat* a *škvařežina* (frekvence se pohybuje v rozmezí 60–70 %).

Mezi postupně zanikající můžeme zařadit tradiční pojmenování *kmocháček*, *lokše/lukše*, *pagáče*, *švirgavý* a *švirgratý*, *žúžel* atd. Jejich hodnoty užití se pohybují pod 50 %.

Závěr

V naší práci jsme se zabývali popisem a charakteristikou vybraného souboru regionálně příznakových prvků na Uherskohradištsku, přičemž jsme se orientovali na mladou generaci, tedy studenty střední školy. Zaměřili jsme se na celomoravské i regionální lexikální jednotky, které byly popsány v ČJA. Zásadní podněty ke zkoumání jsme získali z článku Oldřicha Uličného a studie Evy Minářové a Evy Müllerové. Námi získané údaje jsme dále porovnávali s obdobně zaměřenými bakalářskými pracemi.

Původním předpokladem bylo, že se v mluvě mladých projeví nivelizace, a tedy ústup územně podmíněných varianty spisovnému jazyku. Tato tendence se prokázala, přesto se moravismy a regionalismy ve větší, či menší míře udržují.

Na rozdíl od zjištění Lenky Gregorové, že mluva mladé generace na Brněnsku vykazuje nápadný posun od výsledků E. Minářové a E. Müllerové směrem ke spisovnosti, jsme dospěli k závěru, že tento posun není na Uherskohradištsku tak výrazný.

V regionu zůstávají stále dominantní (s četností užití 70 % a více) moravismy *hody*, *žufánek*, *suk*, *hrozny*, *beruška*, *zem*, *rožnout*, *praštit* a frazémy *dát dítě spat*, *podobný na tatínka* atd.

U mnoha tradičních výrazů jsme zaznamenali příklon ke spisovným, významově neutrálním variantám, např. u slov *běžet x utíkat/utěkat*, *bota x bot*, *bydlet x bývat*, *lhát x cigánit*, *peřina x duchna*, *postel x lůžko*, *nudle x lokše/lukše*, *šilhavý x švirgavý/švigrtvý*, *sundat x sdělat*, *přesednout x přestoupit*, *stroužek x strouček*, adverbium *tak x tož*, *truhlář x stolař*, *vejít se x vlézt se*. Jejich hodnoty se však stále pohybují v rozmezí 40–60 %, výjimečně i více (např. *postel*, *bota*).

Okrajově jsme se zabývali charakteristickými hláskoslovnými a tvaroslovnými jevy zkoumané oblasti. Zjistili jsme, že dochází k pozvolnému ústupu regionálně příznakových prvků.

V obou případech jsou patrné rozdíly v užívání tradičního nářečí mezi starou a mladou generací. Mladá generace dává více přednost spisovným, nepříznačným

variantám. Tradičně se tato tendence projevuje výrazněji v hláskosloví, v tvarosloví dochází ke změnám méně často.

Ze srovnání zjištěných poznatků vyplývá potvrzení neexistence moravské jazykové oblasti jako celku.

Anotace

Příjmení a jméno:	Klára Synčáková
Vysoká škola:	Univerzita Palackého v Olomouci
Název katedry a fakulty:	Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta
Název práce:	Regionálně příznakové prvky ve slovní zásobě mladé generace v regionu Uherské Hradiště
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Josef Jodas
Počet stran:	68
Počet příloh:	2
Počet znaků:	72 771
Počet titulů použité literatury:	20
Klíčová slova:	slovní zásoba spisovnost nivelizace regionální příznakovost východomoravské nářeční region Uherské Hradiště

Cílem této bakalářské práce je popsat a charakterizovat současný stav vybraných regionálně příznakových prvků ve slovní zásobě mladé generace na Uherskohradištsku. Výzkum byl prováděn dotazníkovou metodou na střední škole v Uherském Hradišti. Takto získaná data jsme porovnávali s údaji z Českého jazykového atlasu, vybraných studií a výsledky bakalářských prací, které se věnovaly podobné problematice v moravské jazykové oblasti. Došli jsme k závěru, že dochází k poklesu frekvence užití nářečních výrazů. Přesto jsou některé tradiční teritoriální prvky u mladých lidí zachovány v aktivní, či pasivní slovní zásobě.

Seznam použité literatury

- BALHAR, Jan a kol.: *Český jazykový atlas I-V*. Praha 1993–2005.
- BARTOŠ, František: *Dialektologie moravská I*. Brno 1886.
- BARTOŠ, František: *Dialektický slovník moravský*. Praha 1906.
- BEDNÁŘOVÁ, Jana: *Regionálně příznakové prvky v mluvě mladé generace na Blanensku a Tišnovsku*. Bakalářská práce. Olomouc 2010.
- BĚLIČ, Jaromír: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972.
- BĚLIČ, Jaromír - KRÍSTEK, Václav: *Moravskoslovenská nářečí*. Olomouc 1954.
- CUŘÍN, František a kol.: *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha 1977.
- ČERMÁK, František a kol.: *Manuál lexikografie*. Praha 1995.
- FRIEDLOVÁ, Magdalena: *Regionálně příznakové prvky ve slovní zásobě mládeže na Hranicku*. Bakalářská práce. Olomouc 2009.
- GREGOROVÁ, Lenka: *Regionálně příznakové prvky v mluvě mladé generace v Brně*. Bakalářská práce. Olomouc 2009.
- JANČÁK, Pavel: Spisovná a nespisovná slovní zásoba v Českém jazykovém atlase. In: *Naše řeč* 78. Praha 1995.
- JODAS, Josef - JODASOVÁ, Helena: *Moravské na bok / na boku a navrch/navrchu*. In: *Prostor v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem 2007.
- JURÁSKOVÁ, Lenka: *Současný stav nářečí v rodné obci Ostrožská Nová Ves*. Diplomová práce. Olomouc 2005.
- KARLÍK, Petr - NEKULA, Marek - PLESKALOVÁ, Jana (Eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha 2002.
- MALINA, Ignát: *Slovník nářečí mistříckého*. Praha 1946.
- MINÁŘOVÁ, Eva - MÜLLEROVÁ, Eva: *Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě*. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha 1987, s. 177–185.
- TRÁVNÍČEK, František: *Moravská nářečí*. Praha 1926.
- ULIČNÝ, Oldřich: *K teorii mluveného jazyka*. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994.
- www.mesto-uh.cz
- www.trasovnik.cz

Přílohy

Dotazník

DOTAZNÍK

Výzkum slovní zásoby u mladé generace na Uherskohradištsku

Škola:

Rok narození:

Bydliště:

Místo narození:

Místa delších pobytů od narození do současnosti:

Ve věku:

V obci:

Povolání matky:

Povolání otce:

Rok narození matky:

Rok narození otce:

Místo narození matky:

Místo narození otce:

Žil (popř. žije) některý z rodičů v jiné obci, než je vaše současné bydliště? Pokud ano, kdy a kde?

Matka:

Otec:

Pokud s vámi žijí ve společné domácnosti prarodiče, uveďte, odkud pochází:

Babička:

Dědeček:

1. Vyberte výraz, který užíváte (popř. i více):

- škvařežina – míchaná vejce – vaječnice – škvařinka – vaječina – škraka
- peřina – zhlavec – polštář
- rožnout – rozsvítit – rozžít – zažít
- překážet – zavazat – zavazet
- bot – botek – bota
- duchna – peřina
- lůžko – postel
- šeptat – špítat
- kino – biják
- skříň – almara
- suk – uzel
- posvícení – hody
- houska – pletýnka
- cigánit – lhát
- vesnice – dědina
- klátí se – henglá se – kývá se – viklá se – gíglá se
- oharek – okurek – okurka
- tkanička – šňůrka
- švirgratý – švirgavý – šilhavý
- kalhoty – gatě – galůtky
- hrozny – víno – hroznové víno
- lokše – lukše – nudle – krájance
- peň – snět – kmeň – kmen
- haluz – halúz – větva – haluza – panoha – větev
- dom – dóm – domu

Byl blízko, *tak / tož* se stavil.
Všady / všade / všude ve světě se mu moc líbilo.
 Stále se pokouší zhubnout /zchudnout, ale bez úspěchu.
 Dnes jsi přišel *skoro / brzo / brzy*.
 Vrátila jsem se *pozdě / neskoro / za dlouho*.
 Chtěl to udělat *nějak / nějak / jaksi* jinak.
 Právě se chystám jít *dom / dóm / domů*.
 Nejsem vůbec *hladová / hladná*.
 Přidej tam ještě jeden *strouček / stroužek* česneku.
 Malý chlapec *upadl /spadl* na *podlahu / zem / dlážku*.
 Děti se často *uderí / uderí / praští / uhodí*.
 Jak často si *myješ / umýváš* ruce?
 To je ale *hezký / šikovný / pěkný* chlapec.
 Všimla jsem si, že je podobný *na tatínka / tatínkovi*.
 Nemáme ho rádi, neustále se před námi *dělá / vytahuje*.
 Viděla jsem ho, někam *běžel / utíkal*.
 Ty bydlíš *nahoře / navrchu*?
Moc se mi to líbí. / Je to moc pěkné.
 Už si tu bundu můžeš *sdělat / sundat*.
 Právě jsem *uložila / dala spat* děti.
Nes(š)ahej na to! / Nech to! / Neber to!

2. Jaký výraz používáte pro:

- dřevěné nádobí, které je určeno k míchání (např. polévky) –
- nádobí, které je určeno k nalévání (např. polévky) –
 Jak je toto nádobí označeno v obchodech?
- slunéčko sedmitečné –
- své prarodiče –
- plodiny vinné révy –
 Jak říkáte souboru plodů na vinné révě?

3. Napište význam slov:

chrómat, klécat –

pagáče –

žúžel –

sesle, legátka –

4. Doplňte slova do vět:

Je tady málo místa. V..... se sem můj kufr?

Já žiju už tři roky v Olomouci. Kde teď b..... ty?

Já u sebe nemám klíče. Můžeš za..... dveře svým klíčem?

V Přerově musíš pře..... na rychlík, který jede z Ostravy.

Já jedu do Prahy. A k..... jedeš ty?

Přijeli jsme do Prahy t..... před pár dny.

Vždycky ti to trvá dlouho. K..... chodíš?

Vždycky si dávej nějaké peníze Na horší časy.

Jestli chceš brambory, tak pro ně běž d..... do sklepa.

Včera jsem na to zapomněl, ale d..... už tam určitě půjdu

P..... (před včerejším dnem) jsem přijela z dovolené.

..... (po zítřejším dnu) už budu mít dovolenou.

To vůbec není drahé, stojí to (málo) pár korun.

Podívej se pořádně, ta knížka bude zřejmě až (v zadní části).

Tuto skříňku jsem si nechala vyrobit u místního

5. Uvedené výrazy:

znám a používám znám, ale nepoužívám

neznám

Ponáhlat se

Zdavky/zdávky

Kmocháček

Staříček (dědeček)/

stařenka (baběnka)

Nožíce, nožnice

Čapět, čopět

Okoštovat

Poprlit

Čučka

Štrycle (-a)

Kroucat/krúcat

Galán (fešák, frajer)

Hen tam

Mapa regionu Uherskohradištsko

